

DZIENNIK URZĘDOWY

WOJEWÓDZTWA WIELKOPOLSKIEGO

Poznań, dnia 2 grudnia 2022 r.

Poz. 8803

UCHWAŁA NR LII/304/22 RADY GMINY DAMASŁAWEK

z dnia 23 listopada 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Damasławek na lata 2022-2025”

Na podstawie art. 18 ust. 2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022 r. poz. 559 ze zm.) w zw. z art. 87 ust. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2022 r., poz. 840) po uzyskaniu pozytywnej opinii Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, Rada Gminy Damasławek uchwala, co następuje:

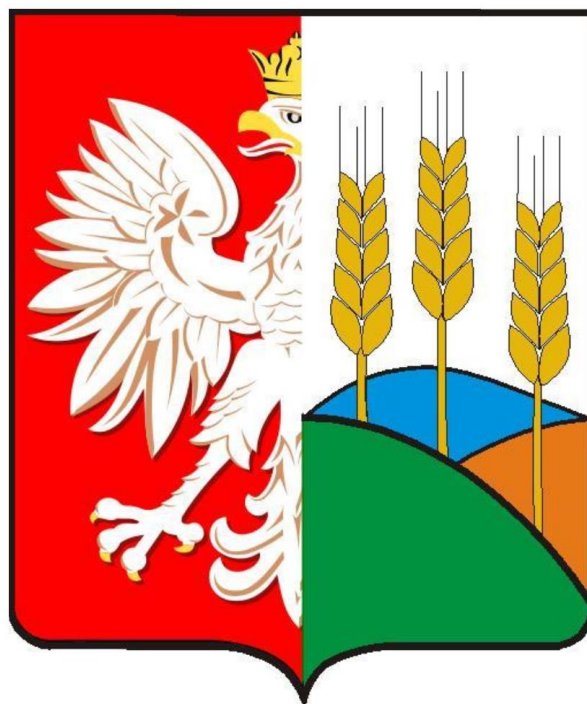
§ 1. Przyjmuje się Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Damasławek na lata 2022-2025 w brzmieniu, określonym w załączniku do niniejszej uchwały.

§ 2. Uchwała wchodzi w życie z dniem podjęcia i podlega ogłoszeniu w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego.

Przewodniczący Rady Gminy
(-) Sławomir Buk

Załącznik do uchwały Nr LII/304/22
Rady Gminy Damasławek
z dnia 23 listopada 2022 roku

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY DAMASŁAWEK NA LATA 2022-2025

OPRACOWANIE:
Jakub Danielski
gez.wroclaw@gmail.com

SIERPIEŃ 2022

Spis treści

1. Wstęp.....	3
2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami	3
3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce	4
4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	9
4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.....	9
4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	12
5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego	16
5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy ..	16
5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Damasławek ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu	19
5.2.1. Charakterystyka gminy.....	19
5.2.2. Historia obszaru Gminy Damasławek	20
5.3. Krajobraz kulturowy	24
5.3.1. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy.....	26
5.3.2. Zabytki archeologiczne.....	32
5.4. Dziedzictwo niematerialne	34
5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony	35
5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków	35
5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków	36
5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego	37
5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	39
6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT.....	41
7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	43
8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami	45
9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami.....	46
9.1. Dotacje.....	47
9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe	49
9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego	51
9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe	52
10. Bibliografia.....	54
11. Spis tabel	54
12. Załączniki	55

1. Wstęp

Dziedzictwo kulturowe jako jeden z podstawowych aspektów życia i działalności człowieka, kształtuje więzi międzyludzkie i określa tożsamość i świadomość społeczności. Obiekty zabytkowe stanowią cenny element kultury, który wpływa na kształtowanie się otoczenia człowieka współczesnego, mający wszechstronny wpływ na jego życie codzienne. Bogactwo i różnorodność dziedzictwa, należycie pielęgnowane i wykorzystane, powinny stanowić jeden z głównych czynników rozwoju życia społeczno-gospodarczego.

Po zapoczątkowaniu w Polsce przemian ustrojowych pojawiły się nowe zjawiska i postawy wobec problemu ochrony dorobku i spuścizny minionych pokoleń. Zaczynamy postrzegać dziedzictwo kulturowe jako jedną z ważniejszych gałęzi życia gospodarczego, która może generować znaczne zyski. Przejawem nowego podejścia władz do roli dziedzictwa kulturowego było przyjęcie 23 lipca 2003 r. ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, która zastępując starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., na nowo zdefiniowała pojęcia z zakresu ochrony dziedzictwa kulturowego i określiła politykę państwa oraz powinności władz państwowych i samorządowych w tej dziedzinie. Ustawa zobowiązuje organy samorządu do sporządzania co cztery lata Programów opieki nad zabytkami. Niniejsze opracowanie stanowi wypełnienie ustawowego obowiązku.

Przedmiotem Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Damasławek na lata 2022-2025 (GPOnZ) jest problematyka ochrony dziedzictwa kulturowego gminy. Niniejsze opracowanie sporządzono zgodnie z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz z wytycznymi Narodowego Instytutu Dziedzictwa. GPOnZ sporządzany jest przez Wójta, następnie po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków, zostaje przyjęty przez Radę Gminy. GPOnZ ogłaszany jest w Dzienniku Urzędowym Województwa Wielkopolskiego. Sporządza się go na okres 4 lat, natomiast co 2 lata Wójt przedstawia Radzie Gminy sprawozdanie z wykonania GPOnZ.

GPOnZ to dokument uzupełniający do innych aktów planowania. Jest dokumentem polityki administracyjnej w zakresie podejmowanych działań dotyczących inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Głównym odbiorcą GPOnZ jest lokalna wspólnota samorządowa. Obowiązkiem władz publicznych w tym względzie jest z kolei pobudzanie i usprawnianie mechanizmów regulujących kwestie tej opieki oraz tworzenie i wspieranie inicjatyw mających taką opiekę na celu.

Niniejsze opracowanie stanowi kontynuację Gminnego programu opieki nad zabytkami Gminy Damasławek na lata 2011-2014, który został przyjęty uchwałą nr IX/59/11 Rady Gminy Damasławek z dnia 30 czerwca 2011 r. oraz Programu Opieki nad Zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2017-2020, który został przyjęty uchwałą nr XLIII/251/17 Rady Gminy Damasławek z dnia 28 grudnia 2017 r. GPOnZ został zaktualizowany w zakresie potencjału dziedzictwa kulturowego i źródeł finansowania oraz dostosowany do zmieniających się realiów dotyczących opieki nad zabytkami w części analizy SWOT, celów i działań.

2. Podstawa prawna opracowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Podstawę prawną opracowania GPOnZ stanowi ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która mówi o obowiązku sporządzania przez samorządy wojewódzkie, powiatowe oraz gminne na okres czterech lat programu opieki nad zabytkami.

W świetle ustawy, ochrona zabytków to aktywność administracji publicznej, która ma na celu stworzenie sprzyjających okoliczności prawnych, finansowych i organizacyjnych służących zachowaniu, zagospodarowaniu i utrzymaniu zabytków, zapobieganie zagrożeniom, niszczeniu, niewłaściwemu użytkowaniu, uszczupleniu zasobów zabytków, a także kontroli stanu zachowania i przeznaczenia zabytków oraz uwzględnianie tych zadań w kształtowaniu polityki planistycznej i środowiskowej. Terminem „opieka nad zabytkami” ustawa obejmuje działania właścicieli zabytków, które tworzą warunki dla naukowego badania zabytków, prowadzenia przy nich prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, zabezpieczenia

i utrzymania ich samych oraz ich otoczenia w jak najlepszym stanie oraz popularyzowania i upowszechniania wiedzy o nich. W ustawie określono kwestie związane z ochroną i zarządzaniem dziedzictwem kulturowym, a szczególnie zagadnienia tworzenia krajowego programu ochrony i opieki nad zabytkami, organizację organów ochrony zabytków (zadania i kompetencje w zakresie ochrony zabytków wykonuje Generalny Konserwator Zabytków w imieniu ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego oraz wojewódzcy konserwatorzy zabytków działający w imieniu wojewodów), zakres i formy ochrony zabytków którymi są: wpisanie do rejestru zabytków, wpisanie na Listę Skarbów Dziedzictwa, uznanie za pomnik historii, utworzenie parku kulturowego oraz ustalenie ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego, a także zasady finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Zapisy ww. ustawy, zwłaszcza w punktach dotyczących form ochrony zabytków, są komplementarne do zapisów ustaw o samorządzie terytorialnym (o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz o ochronie przyrody). Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dookreśla zakres zadań dotyczących ochrony zabytków i opieki nad nimi administracji samorządu gminnego i powiatowego.

Art. 87 ust. 2 cytowanej ustawy wyznacza cele opracowania GPOnZ, w szczególności są to:

1. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
2. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
3. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
4. Podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
5. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
6. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. Uwarunkowania prawne ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie jego ochrony, określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

• **Konstytucji RP** (Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. – Dz. U. z 1997 r. Nr 78 poz. 483 z późn. zm.) w przepisach:

– **Art. 5:** „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

– **Art. 6 ust. 1:** „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju”; ust. 2: Rzeczpospolita Polska udziela

pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

– **Art. 86:** „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

• **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t.j. Dz. U. z 2022 r. poz. 840), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

– **Art. 3**, który definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

– **Art. 4**, który objaśnia, że ochrona zabytków polega w szczególności na podejmowaniu przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania z zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

– **Art. 5**, który określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „opieka nad zabytkiem sprawowana przez jego właściciela lub posiadacza polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków: naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz jego znaczeniu dla historii kultury”.

– **Art. 6**, który klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

„1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:

1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:

- a) krajobrazami kulturowymi,
- b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
- c) dziełami architektury i budownictwa,
- d) dziełami budownictwa obronnego,
- e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
- f) cmentarzami,
- g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
- h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

2) zabytki ruchome będące, w szczególności:

- a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
- b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,
- c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

- d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,
 - e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (...),
 - f) instrumentami muzycznymi,
 - g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,
 - h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
- 3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:
- a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,
 - b) cmentarzyskami,
 - c) kurhanami,
 - d) relikwiami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.
2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

– **Art. 7**, który określa formy ochrony zabytków:

- 1) wpis do rejestru zabytków.
- 1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- 2) uznanie za pomnik historii;
- 3) utworzenie parku kulturowego;
- 4) ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

– **Art. 16 ust. 1**: „Rada gminy, po zasięgnięciu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków, na podstawie uchwały, może utworzyć park kulturowy w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej”.

– **Art. 17**, który określa zakazy i ograniczenia na terenie parku kulturowego dotyczące: prowadzenia robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej; zmiany sposobu korzystania z zabytków nieruchomych; umieszczania tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1; zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury; składowania lub magazynowania odpadów.

– **Art. 18**: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności:

- 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

– **Art. 19**, który wskazuje, że: „1. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) parków kulturowych.

1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę:

- 1) zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) innych zabytków nieruchomych, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków.

1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności:

- 1) ochronę zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru i ich otoczenia;
- 2) ochronę zabytków nieruchomych, innych niż wymienione w pkt 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków;
- 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych.

2. W przypadku gdy gmina posiada gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1.

3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

– **Art. 20**, który mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego województwa oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego z wojewódzkim konserwatorem zabytków w zakresie kształtowania zabudowy i zagospodarowania terenów.

– **Art. 21**: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

– **Art. 22**: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki konserwator zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków;
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

– **Art. 81**: „1. W trybie określonym odrębnymi przepisami dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielona przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale.

2. Dotacja, w zakresie określonym w art. 77, może być udzielona w wysokości do 100% nakładów koniecznych na wykonanie przez wnioskodawcę prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków.”

– **Art. 89** który wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

• **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 559), gdzie w art. 7 ust. 1 pkt 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury (...) oraz ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach i rozporządzeniach, w tym w:

- **Ustawie z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 503);
- **Ustawie z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 2351 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1973 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 916 z późn. zm.);
- **Ustawie z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 1899);
- **Ustawie z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 194);
- **Ustawie z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie** (t. j. Dz. U. z 2020 r. poz. 1057 z późn. zm.);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 2 sierpnia 2018 r. w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków** (t. j. Dz. U. z 2021 r. poz. 81);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem** (t. j. Dz.U. 2021 poz. 56);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 r. w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu z dnia 16 kwietnia 2021 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie**

przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2021 r., poz. 731);

- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 12 maja 2004 r. w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami”** (Dz. U. z 2004 r. Nr 124, poz. 1304) ze zmianą Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 3 lutego 2006 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie odznaki „Za opiekę nad zabytkami” (Dz. U. z 2006 r. nr 24 poz. 181);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 25 sierpnia 2004 r. w sprawie organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 212, poz. 2153);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 9 lutego 2004 r. w sprawie wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków** (Dz. U. z 2004 r. Nr 30, poz. 259);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 18 kwietnia 2011 r. w sprawie wywozu zabytków za granicę** (Dz. U. z 2011 r. Nr 89, poz. 510);
- **Rozporządzeniu Ministra Kultury z dnia 1 kwietnia 2004 r. w sprawie nagród za odkrycie lub znalezienie zabytków archeologicznych** (Dz. U. z 2004 r. Nr 71, poz. 650).

Zasady ochrony zabytków znajdujących się w muzeach i bibliotekach zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. z 2022 r. poz. 385);
- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. z 2019 r. poz. 1479).

4. Uwarunkowania zewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

4.1. Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami

GPOnZ odwołuje się do dokumentów, które połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym.

GPOnZ w swoich działaniach programowych nawiązuje do polityki krajowej szczególnie w zakresie poprawy stanu zabytków poprzez przekazywanie środków z budżetu gminy, wykorzystywania dziedzictwa kulturowego w promocji gminy, poprawy przepływu informacji pomiędzy gminą, organami ochrony zabytków oraz mieszkańcami, a także udostępnianiem informacji o zasobie zabytkowym gminy. Ważnym elementem jest również wspieranie działań z zakresu utrzymywania lokalnych tradycji kulturowych oraz wprowadzenie elementów lokalnego dziedzictwa do procesu edukacji oraz działań kulturalnych.

• **Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022**

Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022 został przyjęty uchwałą nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r.

Głównym celem Programu jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami. W okresie 4 lat realizowany będzie we współpracy z państwowymi instytucjami kultury i organami administracji publicznej poprzez trzy cele szczegółowe podzielone na kierunki działania, tj.:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa.

Jednym z wyznaczonych kierunków działań jest wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym. Ważne też będzie budowanie wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym i regionalnym, merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach. Dodatkowo zaplanowano konkurs na Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Wśród określonych zadań edukacyjnych wskazano między innymi: szkolenia w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami oraz szkolenia w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Pilotażowym szkoleniem będą objęci przedstawiciele minimum ośmiu gmin w Polsce.

Zaplanowane zostało również wydanie zaktualizowanej wersji podręcznika Dziedzictwo obok mnie – poradnik zarządzania dziedzictwem w gminach oraz rozbudowę portalu informacyjnego dla samorządów – www.samorzad.nid.pl.

Program zakłada powołanie w wybranych Oddziałach Terenowych Narodowego Instytutu Dziedzictwa pięciu centrów kompetencji ds. uwzględniania dziedzictwa kulturowego w procesach rewitalizacyjnych w gminach. Centra te będą odpowiedzialne za przeprowadzenie pilotażowych szkoleń dla gmin w zakresie planowania i rewitalizacji zasobu dziedzictwa kulturowego. Do ich zadań należy również wsparcie gmin tworzących lub aktualizujących gminne programy rewitalizacji bądź zmieniających podstawę prawną prowadzonej rewitalizacji z lokalnych programów rozwoju na gminne programy rewitalizacji.

Zadania, w których bezpośrednią grupą docelową są samorządy, stanowią tylko część ogółu zadań określonych w Programie. Spośród pozostałych warto wymienić te, które także będą realizowane na terenie konkretnych gmin, powiatów czy województw, jak na przykład archeologiczne badania powierzchniowe, rejestracja zabytków ruchomych na wypadek kradzieży, warsztaty edukacyjne w szkołach czy wydarzenia popularyzatorskie oparte na pracy wolontariuszy dofinansowywane z programu „Wspólnie dla dziedzictwa”.

• **Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.)**

Strategia na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju do roku 2020 (z perspektywą do 2030 r.) zwana SOR została przyjęta uchwałą nr 8 Rady Ministrów z dnia 14 lutego 2017 r. Jest to aktualizacja Strategii Rozwoju Kraju 2020, przyjętej Uchwałą Nr 157 Rady Ministrów z dnia 25 września 2012 r.

SOR jest strategicznym instrumentem zarządzania polityką rozwoju realizowaną przez instytucje państwa, która określa wskaźniki ich realizacji, wskazuje sposób ich osiągania oraz określa najważniejsze projekty służące realizacji celów SOR.

Zadania powiązane z obszarem ochrony zabytków zostały uwzględnione w następujących obszarach:

1). Obszar e-państwo – kierunek interwencji:

1. Budowa i rozwój e-administracji – orientacja administracji państwa na usługi cyfrowe.

Wyznaczony projekt strategiczny:

Digitalizacja i rozwój kultury cyfrowej – kontynuacja procesów związanych z digitalizacją, przechowywaniem i udostępnianiem różnego typu zasobów dziedzictwa cyfrowego w Polsce (muzealnych, bibliotecznych, archiwalnych, audiowizualnych i zabytków), w tym do celów ponownego wykorzystywania, w ramach którego digitalizację należy rozumieć jako nowoczesną formę konserwacji i zabezpieczania najcenniejszych zasobów kultury.

2). Kapitał ludzki i społeczny – kierunek interwencji:

4. Wzmocnienie roli kultury dla rozwoju gospodarczego i spójności społecznej.

Działania do 2030 r.:

– Ochrona i promocja dziedzictwa narodowego – wykorzystanie potencjału dziedzictwa dla wzmocnienia kapitału społecznego oraz poczucia tożsamości i wspólnoty; inwestycje w dziedzictwo narodowe (dobra kultury, nauki i sztuki, zabytki, rozwój sieci muzeów, wspieranie i promocja dziedzictwa kulturowego wpisanego na listę światowego dziedzictwa UNESCO).

– Wzmocnianie tożsamości, poczucia wspólnoty i więzi międzypokoleniowych, poprzez uczestnictwo i zwiększanie dostępu do instytucji i dzieł kultury na wszystkich poziomach funkcjonowania wspólnoty (lokalnym, regionalnym, narodowym), likwidacja „białych plam” w dostępie do kultury.

- **Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030**

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030 zwana SRKS została przyjęta uchwałą nr 155 Rady Ministrów z dnia 27 października 2020 r. To kontynuacja i aktualizacja Strategii Rozwoju Kapitału Społecznego 2020. SRKS jest jednym z instrumentów realizacji Strategii na rzecz Odpowiedzialnego Rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule SRKS: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie – społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura – tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność – potencjał kulturowy i kreatywny.

Pełniejszego wykorzystania wymaga wpływ wybranych zasobów i narzędzi z obszaru kultury i dziedzictwa narodowego na poziom kapitału społecznego, m.in. w wymiarze budowania tożsamości i kształtowania postaw obywatelskich. Wydarzenia, inicjatywy i zasoby o charakterze kulturalnym mogą wzmacniać poczucie wspólnoty i tożsamości, cementować środowiska lokalne, stwarzać przestrzeń do poszukiwań i inspiracji oraz stanowić miejsce spotkań dla różnych grup wiekowych i zawodowych. Niski poziom kapitału społecznego oraz podziały społeczne utrudniają budowanie wspólnoty państwowej, a także wpływają na osłabienie więzi z państwem i jego instytucjami.

Znaczenie kultury dla rozwoju i jakości kapitału społecznego jest wieloaspektowe. Z jednej strony warunkuje ona zachowania i postawy, ustanawia kody i sposoby komunikowania oraz organizacji społeczeństwa, z drugiej zaś stanowi zasób materialnych i niematerialnych dóbr, które tworzą fundament tożsamości i spoiwo społeczności. Potencjał kulturowy determinuje więc w istotnym zakresie sposoby podejmowania decyzji, umożliwia budowanie atmosfery otwartości i wzajemnego zaufania. Dziedzictwo kulturowe, umożliwiając budowanie i utrwalanie wspólnej tożsamości, jest kluczowym elementem potencjału kulturowego i stanowi bezcenny zasób, który powinien być wykorzystany dla obecnego i przyszłego rozwoju.

Głównym celem SRKS jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków.

Projekt zakłada trzy cele szczegółowe Strategii, które obejmują:

1. Zwiększenie zaangażowania obywateli w życie publiczne poprzez: usprawnienie mechanizmów wspierania i współpracy instytucji publicznych z obywatelami, Rozwój i wzmacnianie zorganizowanych form aktywności obywatelskiej.
2. Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich poprzez: tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze, ochronę dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury, digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury, umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę, wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.
3. Wzmocnienie rozwoju społeczno-gospodarczego kraju przez sektory kultury i kreatywne poprzez: wzrost udziału sektorów kreatywnych w rozwoju gospodarczym kraju, rozwój kompetencji zawodowych na potrzeby branż kreatywnych, wzmocnienie potencjału kreatywnego społeczeństwa.

W ramach celu szczegółowego 2 SRKS wyróżniono ponadto następujące priorytety:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze,
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dzieł kultury,
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury,
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę,
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

Poniżej zostały przedstawione projekty, które związane są pośrednio z ochroną dziedzictwa kulturowego oraz których okres realizacji wykracza powyżej 2021 r. Projekty strategiczne SOR przypisane do zakresu interwencji SRKS:

- Narodowy Program Wspierania Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego – program obejmujący takie działania, jak: rozwój instytucji dialogu obywatelskiego, zniesienie barier rozwojowych dla organizacji społeczeństwa obywatelskiego, reformę systemu finansowania organizacji przez państwo, edukację obywatelską i historyczną oraz rozwój wolontariatu.
- Niepodległa – program budowania kapitału społecznego i wspólnoty obywatelskiej, zogniskowany wokół obchodów 100. rocznicy odzyskania niepodległości Polski, obejmujący m.in. kształtowanie postaw patriotycznych, budowanie pamięci zbiorowej i spójnego wizerunku Polski, włączanie obywateli do działania na rzecz dobra wspólnego.
- Pakiet dla Przemysłów Kreatywnych – ukierunkowany na wsparcie innowacyjnych produktów sektorów kultury i kreatywnych. Pakiet umożliwi budowanie przewagi konkurencyjnej w sektorze i przeciwdziała odpływowi kapitału kreatywnego. Proponowane działania obejmują m.in. wprowadzenie zachęt dla realizacji produkcji audiowizualnych w Polsce, wprowadzenie wakacji podatkowych dla firm z sektora kreatywnego, ustanowienie tzw. szybkiej ścieżki podatkowej dla międzynarodowych produkcji z segmentu audiowizualnego.
- Program Klub – program wspierający działalność klubów sportowych (skierowaną do dzieci i młodzieży), które stanowią lokalne centra aktywności społecznej oraz są miejscem aktywnego spędzania czasu, budowania więzi społecznych i rozwijania kompetencji, takich jak umiejętność pracy w grupie, wytrwałość czy pracowitość.
- Rozwój Czytelnictwa – projekt ma na celu poprawę stanu czytelnictwa w Polsce poprzez wzmocnienie roli bibliotek publicznych, szkolnych i pedagogicznych jako lokalnych ośrodków życia społecznego stanowiących centrum dostępu do kultury i wiedzy.

Wypracowana lista projektów strategicznych SRKS obejmuje m.in.:

- Rozwój turystyki kulturowej – projekt ma na celu realizację działań systemowych dotyczących zabytków znajdujących się na szlakach kulturowych i uznanych za Pomniki Historii, w tym dofinansowanie prac konserwatorskich oraz projektów wspierających proces upowszechniania dziedzictwa kulturowego i jego wartości, a także aktywizujących zaangażowanie społeczne w proces ochrony i opieki nad zabytkami. Celem projektu jest stymulowanie rozwoju społeczno-gospodarczego poprzez wzrost atrakcyjności turystycznej oparty na zasobach kulturowych.

4.2. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Przy sporządzaniu GPOnZ omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego Gminy Damasławek wynikające z dokumentów na poziomie:

- wojewódzkim: Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024, Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku oraz Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania;
- powiatowym: nie ma obowiązujących dokumentów w obowiązującym GPOnZ przedziale czasowym. Trwają prace nad opracowaniem Strategii Rozwoju Powiatu Wągrowieckiego do 2030 roku.

GPOnZ jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi ww. dokumentach.

• Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024

Program Opieki nad Zabytkami Województwa Wielkopolskiego na lata 2021-2024 został przyjęty uchwałą nr XXXVII/714/21 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego (Dz. Urzędowy Woj. Wielkopolskiego z 2022 r., poz. 58).

Podstawowym zadaniem Programu jest stymulowanie wszelkich działań na rzecz opieki nad zabytkami. W dokumencie przedstawione zostały zabytki nieruchome, ruchome i archeologiczne województwa wielkopolskiego oraz przedstawiony został w formie tabelarycznej zasób zabytków nieruchomych

i archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków, a także znajdujących się w ewidencji zabytków będące w posiadaniu Województwa Wielkopolskiego i Wojewódzkich Samorządowych Jednostek Organizacyjnych.

W Programie wyznaczono pięć celów wraz z zadaniami oraz podmioty odpowiedzialne za realizację zadań, które będą realizowane przez Samorząd Województwa Wielkopolskiego w miarę posiadanych środków:
Cel 1: Zahamowanie procesów degradacji zabytków, poprawa ich stanu zachowania oraz optymalizacja skuteczności systemu ochrony dziedzictwa materialnego i niematerialnego województwa wielkopolskiego.

Kierunki działania:

1. Podjęcie działań mających na celu poprawę stanu zachowania zabytków.
 2. Wspieranie ochrony zabytków archeologicznych.
 3. Popularyzowanie działań w zakresie opieki i ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego.
 4. Monitorowanie i aktualizacja uregulowań prawnych w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.
- Cel 2: Budowanie tożsamości regionalnej i narodowej oraz świadomości społecznej mieszkańców Wielkopolski w oparciu o wartości dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działania:

1. Wspieranie programów i projektów edukacyjnych popularyzujących dziedzictwo kulturowe oraz wzmacniających kompetencje kulturowe.
 2. Wspieranie inicjatyw związanych z upamiętnianiem Powstania Wielkopolskiego oraz popularyzacji i upowszechniania wiedzy na jego temat.
 3. Stwarzanie warunków dla opieki nad dziedzictwem materialnym i niematerialnym w duchu partycypacji społecznej.
- Cel 3: Włączenie materialnego i niematerialnego dziedzictwa kulturowego w rozwój społeczny, kulturowy i ekonomiczny województwa.

Kierunki działania:

1. Wsparcie zagospodarowania, adaptacji i wykorzystania zabytków i dziedzictwa niematerialnego na cele kulturalne, turystyczne lub społeczne.
 2. Wzmocnienie działań związanych z rozwojem usług turystycznych.
 3. Wspieranie dawnych rzemiosł, ginących zawodów i form twórczości charakterystycznych dla Wielkopolski.
- Cel 4: Rozwijanie przedsięwzięć ułatwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Kierunki działania:

1. Włączanie zabytków w procesy gospodarcze.
 2. Włączanie cyfryzacji do ochrony i opieki nad zabytkami.
- Cel 5: Podejmowanie i określanie warunków współpracy z właścicielami obiektów zabytkowych.

Kierunki działania:

1. Udostępnianie obiektów zabytkowych.
2. Wskazywanie potencjalnych źródeł finansowania.

• **Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku**

Strategia rozwoju województwa wielkopolskiego do 2030 roku została przyjęta uchwałą nr XVI/287/20 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 27 stycznia 2020 r.

Strategia określa kierunki, cele i uwarunkowania rozwoju województwa. Wytyczne te stanowią podstawę konstrukcji planu zagospodarowania przestrzennego, dzięki czemu stają się one czynnikiem determinującym, również poprzez zachowanie i poprawę jakości krajobrazu kulturowego i przyrodniczego.

Wśród kluczowych wyzwań dla Wielkopolski wyznaczono – wyzwanie 4. Przeciwdziałanie dezintegracji społecznej i utracie regionalnej tożsamości, rozwijanie kapitału społecznego i kulturowego

Zadaniem Samorządu Województwa będzie wzmacnianie tożsamości regionalnej przez odwoływanie się do tradycji i osiągnięć, jak też kultywowanie najlepszych wartości zarówno poprzednich jak i współczesnych pokoleń. Wyzwaniem jest nie tylko pielęgnowanie poczucia polskości i umacnianie regionalizmu wśród Wielkopolan, ale także promowanie specyfiki i osiągnięć Wielkopolski, zarówno w kraju jak i zagranicą. Samorząd Województwa będzie pełnił funkcje inicjującą i koordynującą w procesie

propagowania wartości europejskich, jako ważnego elementu kształtowania świadomości obywatelskiej i kulturowej mieszkańców całego regionu.

W Strategii wyodrębniono cele strategiczne oraz przypisano im cele operacyjne i kluczowe kierunki interwencji. Poniżej wskazano te, które powiązane z dziedzictwem kulturowym.

Cel strategiczny 2. Rozwój społeczny wielkopolski oparty na zasobach materialnych i niematerialnych regionu.

Cel operacyjny 2.3. Rozwój kapitału społecznego i kulturowego regionu.

Kluczowy kierunek interwencji: Wzmacnianie potencjału kulturowego i infrastruktury kultury.

Dla wzmocnienia potencjału kulturowego Samorząd Województwa za istotne uznał tworzenie przestrzeni do poszukiwań i inspiracji, miejsce spotkań dla różnych grup społecznych, gdzie dokonuje się edukacja kulturalna – kształcenie odbiorcy i jego kulturowych kompetencji, zdolności do twórczego i innowacyjnego myślenia. Wzmocnienie potencjału kulturowego to także zwiększenie udziału mieszkańców w szeroko rozumianej ofercie spędzania czasu wolnego i współdecydowaniu o przestrzeni publicznej. W Wielkopolsce, w rozwoju przemysłu czasu wolnego dużą rolę będzie odgrywać także odpowiednie wykorzystanie potencjału obszarów wiejskich (m.in. w rozwoju turystyki) oraz szlaków turystyki kulturowej.

W dokumencie wyznaczone pakiety działań także dla obszaru dziedzictwo kulturowe. Podkreślono, że Wielkopolskę wyróżnia bogactwo dziedzictwa kulturowego. Dla zachowania tradycji i tożsamości kulturowej mieszkańców, odbudowy i utrzymania materialnego dorobku kultury i dziedzictwa regionu, ale także dla zwiększenia udziału mieszkańców w kulturze, wzmocnienia atrakcyjności inwestycyjnej i turystycznej województwa niezbędne jest wsparcie inwestycji w obszarze kultury. Spośród identyfikowanych w tym zakresie potrzeb należy wymienić m.in.:

1. Rozwój wielkopolskich instytucji kultury. Celem działań w ramach projektu będzie wsparcie funkcjonowania wielkopolskich instytucji kultury na jak najwyższym poziomie. Przewiduje się szereg inicjatyw związanych z rozwojem m.in. wielkopolskich muzeów, teatrów czy bibliotek, w tym również zapewnienie nowej bazy lokalowej dla Filharmonii Poznańskiej.

2. Rozwój i promocja produktów turystyki kulturowej w Wielkopolsce ze szczególnym uwzględnieniem Szlaku Piastowskiego. Celem projektu jest zachowanie, ochrona, promowanie i dalszy rozwój znaczącego potencjału turystyki kulturowej Wielkopolski, opartej głównie na szczególnej roli regionu w historii Polski, w tym szlaków turystyki kulturowej, zwłaszcza Szlaku Piastowskiego ze względu na jego rangę i znaczenie historyczne.

Wykorzystanie potencjału turystycznego Wielkopolski – Wielkopolska jest regionem o zróżnicowanym potencjale turystycznym opartym przede wszystkim na jej warunkach naturalnych oraz historycznych. Urozmaicone walory regionu pozwalają na rozwój na jego terenie turystyki kulturowej, w tym w oparciu o dziedzictwo kulturowe kolei wąskotorowej, turystyki przyrodniczej, wiejskiej, aktywnej i biznesowej. Najważniejszymi spośród identyfikowanych obszarów wsparcia w tym zakresie są m.in.:

1. Wielka Pętla Wielkopolski – jest jednym z najważniejszych szlaków na polskich drogach wodnych o dużej atrakcyjności przyrodniczej oraz walorach rekreacyjno-kulturowych, cieszącym się popularnością wśród turystów. W celu podniesienia konkurencyjności tego produktu na rynku międzynarodowym szlak wymaga znaczących inwestycji – nadal brakuje przystani i marin, niezbędnych urządzeń technicznych, takich jak: sanitariaty, stacje paliw, punkty gastronomiczne, placówki usługowo-naprawcze sprzętu pływającego. Kluczowa jest modernizacja i systematyczna konserwacja śluz na szlaku, utrzymanie drożności szlaku oraz jego kompleksowa promocja.

2. Wielkopolska BIKE – Rosnąca popularność roweru jako środka transportu w codziennych dojazdach miejskich oraz turystyki długodystansowej stanowi podstawę do realizacji projektu Wielkopolska BIKE. Celem projektu jest stworzenie systemu tras rowerowych przebiegających przez województwo wielkopolskie, nawiązujących do istniejących i planowanych asfaltowych tras rowerowych w gminach (sieć lokalna) oraz sąsiednich województwach (włączenie się w sieć transgraniczną).

• **Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania**

Plan zagospodarowania przestrzennego województwa wielkopolskiego wraz z Planem zagospodarowania przestrzennego miejskiego obszaru funkcjonalnego Poznania został przyjęty uchwałą nr V/70/19 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 25 marca 2019 r.

Jest to jeden z podstawowych dokumentów wyznaczających kierunki rozwoju regionu jest plan zagospodarowania przestrzennego województwa. Dokument określa najistotniejsze uwarunkowania zagospodarowania przestrzennego województwa, model rozwoju przestrzennego, politykę przestrzenną i rozmieszczenie inwestycji celu publicznego o znaczeniu ponadlokalnym, obejmujące wszystkie zagadnienia istotne dla planowania przestrzennego.

W Planie omówiono szczegółowo zagadnienie dziedzictwa kulturowego, które stanowi ważny element struktury przestrzennej krajobrazu Wielkopolski. Jest świadectwem historii, wpływającym na jakość życia lokalnych społeczności. Zintegrowana ochrona środowiska kulturowego oraz kompleksowe gospodarowanie całym krajobrazem umożliwia harmonijny i zrównoważony rozwój, wpływa na wzrost rozpoznawalności i atrakcyjności miast, miasteczek i obszarów wiejskich. Zasoby kulturowe województwa wielkopolskiego wpływają na kształtowanie tożsamości narodowej i regionalnej. Wykorzystanie historii, zabytków i tradycji podkreśla odrębność kulturową i istnienie regionalnej różnorodności. Ochrona wartości dziedzictwa kulturowego oraz oparte na niej działania na rzecz pielęgnowania i kształtowania tożsamości wymaga wskazania obszarów ochrony krajobrazu kulturowego.

W Planie wyznaczono granice obszaru ochrony krajobrazu kulturowego, dla którego zostały włączone gminy, w obrębie których znajdują się:

- a) obszary, na których zachowały się obiekty lub obszary o specyficznych i charakterystycznych cechach dla miejscowej tradycji budowlanej, osadniczej i gospodarczej.
- b) obszary, na terenie których przebiegają szlaki kulturowe o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym. Na terenie Wielkopolski szlakami o znaczeniu międzynarodowym są: Droga św. Jakuba, Europejski Szlak Cysterski, Europejski Szlak Romański; szlakami o znaczeniu krajowym: unikatowy w skali kraju Szlak Piastowski oraz Szlak Bursztynowy; szlakami o znaczeniu regionalnym: trakt Królewsko-Cesarski, Trasa Kórnicka, Wielkopolski Szlak Wiatraczny, Szlak Kościołów Drewnianych wokół Puszczy Zielonki oraz Podziemna Trasa Turystyczna Kopalni Soli w Kłodawie,
- c) obszary występowania cech charakterystycznych dla grup regionalnych.

W granicach obszaru znalazły się gminy, na terenie których znajdują się wyżej wymienione obiekty i obszary cenne kulturowo. Ze względu na specyfikę przedmiotów ochrony wyznaczony obszar dzieli się na cztery podtypy, w granicach których znalazły się:

- a) gminy, w granicach których zlokalizowane są obiekty o najwyższych wartościach, w tym: pomniki historii istniejące i proponowane, obiekt proponowany do ujęcia jako Znak Dziedzictwa Europejskiego, obiekty ujęte w Czerwonej Księdze Krajobrazów Polski, obiekty znajdujące się na przebiegu szlaków kulturowych (związanych tematycznie ze szlakiem), obiekty znajdujące się na przebiegu szlaku delegowanego do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO.
- b) gminy, w granicach których znajdują się historyczne układy przestrzenne miast i wsi, w tym: układy przestrzenne objęte ochroną jako Pomnik Historii oraz proponowane do objęcia tą formą ochrony, układy przestrzenne ujęte w rejestrze zabytków, obszary cenne kulturowo związane z kształtowaniem się przestrzeni miast, które proponuje się do objęcia ochroną w formie parków kulturowych;
- c) gminy, w granicach których występują obszary cenne kulturowo, w tym: istniejące parki kulturowe, obszary cenne kulturowo, na których proponuje się utworzenie parków kulturowych i archeologicznych parków kulturowych, obszar delegowany do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszary ujęte w Czerwonej księdze Krajobrazów Polski, park narodowy i parki krajobrazowe o wyjątkowych walorach kulturowych, obszary na których zachowały się materialne i niematerialne cechy charakterystyczne dla grup regionalnych;
- d) gminy, w granicach których przebiegają szlaki kulturowe o znaczeniu ponadregionalnym i regionalnym.

Gmina Damasławek została wskazana wśród gminy, w granicach których występują obszary cenne kulturowo, w tym: istniejące parki kulturowe, obszary cenne kulturowo, na których proponuje się utworzenie parków kulturowych i archeologicznych parków kulturowych, obszar delegowany do wpisu na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO, obszary ujęte w Czerwonej księdze Krajobrazów Polski, park narodowy i parki krajobrazowe o wyjątkowych walorach kulturowych, obszary na których zachowały się materialne i niematerialne cechy charakterystyczne dla grup regionalnych.

5. Uwarunkowania wewnętrzne ochrony dziedzictwa kulturowego

5.1. Relacje Gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy

Poniżej omówiono obowiązujące dokumenty gminne, które dotyczą dziedzictwa kulturowego gminy.

• Strategia Rozwoju Gminy Damasławek na lata 2021-2027

Strategia Rozwoju Gminy Damasławek na lata 2021-2027 została przyjęta uchwałą nr XXV/174/20 Rady Gminy Damasławek z dnia 28 października 2020 r. Strategia to dokument wyznaczający strategiczne cele rozwoju gminy. Pozwoli nie tylko efektywnie prowadzić politykę rozwoju gminy, ale także będzie dokumentem umożliwiającym skorzystanie z licznych instrumentów finansowych wspierających rozwój lokalny i regionalny, w tym pochodzących z perspektywy finansowej Unii Europejskiej.

Wizją Gminy Damasławek jest stworzenie środowiska przyjaznego mieszkańcom i przedsiębiorcom oraz podniesienie poziomu ich życia przez zapewnienie trwałego, zrównoważonego rozwoju, a także kontynuacja bogatych tradycji rolniczych.

W Strategii określono główne kierunki rozwojowe wraz z programami operacyjnymi i działaniami. Poniżej wskazano te, które związane są z ochroną dziedzictwa kulturowego/

Program operacyjny: Rozwój turystyki.

Działanie: Wykorzystanie potencjału i rozbudowa szlaków turystycznych.

Wyeksponowanie walorów gminy, edukacja ekologiczna, przystosowanie szlaków dla różnych odbiorców (szlaki piesze, rowerowe, konne, nordic walking, ścieżki edukacyjne, punkty widokowe), rozbudowa miejsc wypoczynku przy szlakach (wiaty, stoły). Szlaki rowerowe, niech łączą atrakcje, stworzenie na bazie istniejących ścieżek nowych szlaków, np. historyczny

Działanie: Promocja walorów Gminy.

Promocja walorów gminy, odnowa miejscowości, aktywne uczestnictwo w stowarzyszeniach, konferencjach itp. rozwój systemu informacji wizualnej, wykorzystanie form elektronicznych, współpraca z regionalnymi organizacjami i stowarzyszeniami, współpraca z mieszkańcami.

Działanie: Propagowanie turystyki weekendowej i kilkudniowej.

Propagowanie turystyki weekendowej i kilkudniowej poprzez akcje promocyjne, reklamę w mediach itp.

Program operacyjny: Rozbudowa gminnej infrastruktury rekreacyjno-sportowej.

Działanie: Rozwój infrastruktury ścieżek rowerowych.

Zaprojektowanie ścieżek i ich budowa, budowa stacji napraw rowerów.

Działanie: Modernizacja istniejących obiektów stanowiących miejsca spotkań mieszkańców (np. świetlic wiejskich).

Modernizacja istniejących świetlic (miejsca spotkań mieszkańców) w poszczególnych miejscowościach gminy.

Program operacyjny: Zaspokojenie potrzeb kulturalnych mieszkańców Gminy.

Działanie: Intensyfikacja udziału mieszkańców w kulturze jako uczestników i twórców wydarzeń kulturalnych.

Opracowanie i realizacja programów uczestnictwa w kulturze, edukacji kulturalnej, informacji i promocji, oraz przeprowadzenie badań uczestnictwa mieszkańców w życiu kulturalnym gminy.

Działanie: Kultywowanie i promocja tradycji.

Kontynuacja wszelkich działań przypominających i utrwalających tradycje lokalne. Formy to np.: organizacja konkursów artystycznych o charakterze lokalnym, wspieranie tworzenia wystaw, zespołów kultywujących lokalną twórczość, zachowanie dziedzictwa kulturowego poprzez organizację warsztatów artystycznych i rękodzielniczych, organizacja festynów, imprez okolicznościowych, koncertów, plenerów artystycznych, zlotów fanów motoryzacji, wystawy artystyczne.

W dokumencie zostały omówione walory kulturowe i turystyczne gminy, w tym wskazano najcenniejsze zabytki z terenu gminy, do których należą:

- Damasławek: park dworski, 1 poł. XIX, dworek, ob. plebania, 1 poł. XIX,
- Kołybki: zespół pałacowy: pałac, 1882, park, 1 poł. XIX,
- Kopanina: park dworski, 1 poł. XIX, kaplica grobowa rodziny Sobierajskich, w parku, 1830,
- Kozielsko: kościół par. pw. św. Józefa, 1869-1874, plebania, XVIII,
- Niemczyn: kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1897, cmentarz przy kościele (nieczynny), 1 poł. XIX, park dworski, 1 poł. XIX, pocz. XX, d. kaplica ewangelicka, w parku, pocz. XX,
- Smuszewo: zespół pałacowy: o pałac, 1870-80, 1928, park, 2 poł. XIX,
- Starężyn: park dworski, 2 poł. XIX,
- Stępuchowo: zespół pałacowy: pałac, 1860-70, park, 1 poł. XIX, XIX/XX.

Opisano także jak funkcjonuje życie kulturalne gminy, w którym ważną rolę spełniają Gminny Ośrodek Kultury w Damasławku i Gminna Biblioteka Publiczna w Damasławku. Ponadto duże znaczenie dla aktywności społeczności lokalnej mają organizacje pozarządowe. Ponadto w 17 miejscowościach znajdują się świetlice wiejskie, z których mogą korzystać mieszkańcy.

• Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Damasławek

Obecnie obowiązujące Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Damasławek zostało przyjęte uchwałą nr XLIV/308/14 Rady Gminy Damasławek z dnia 26 czerwca 2014 r. w sprawie uchwalenia zmiany Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Damasławek.

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego.

Wyznaczone w Studium zasady ochrony dziedzictwa kulturowego, zabytków oraz dóbr kultury współczesnej są precyzyjne i obejmują swoim zakresem cały zasób dziedzictwa kulturowego.

Zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków – na terenie Gminy Damasławek nie ma obszarów o znaczących uwarunkowaniach historycznych. Istotą dalszych przekształceń obszarów zurbanizowanych jest zachowanie właściwej skali zabudowy oraz pozostawienie w historycznym kształcie obiektów zabytkowych.

W gminie dominuje otwarta przestrzeń krajobrazu rolniczego. Na tle otwartej przestrzeni rolniczej architektura gospodarstw jest szczególnie widoczna, dlatego forma zabudowy nowych zagród oraz rozbudowa już istniejących nie powinna stanowić elementu dysharmonizującego, powinna nawiązywać do tradycyjnej architektury wiejskiej, do historycznego typu niskiego domu nakrytego dachem dwuspadowym. Szczegółnej ochronie muszą podlegać zachowane jeszcze zespoły dworsko-parkowe wraz z dawnymi folwarkami. Traktowane jako całość, tworzą wyróżniającą się na tle zabudowy wiejskiej historyczną przestrzeń zurbanizowaną. Wskazane jest zachowanie dawnych funkcji poszczególnych części zespołów.

Tereny zabytkowych założeń zieleni (parki, cmentarze) należy zachować w historycznych granicach, bez możliwości dokonywania podziałów na działki za wyjątkiem parku w Stępuchowie w zakresie możliwości wydzielenie odrębnej działki ewidencyjnej, w miarę możliwości zachowując całość jako jedną własność. Aleje i szpalery drzew należy konserwować odtwarzając i uzupełniając ubytki tymi samymi gatunkami drzew.

Obiekty wpisane do rejestru zabytków objęte są ochroną prawną z mocy ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami w związku z tym wszelkie prace remontowe, zmiany funkcji i przeznaczenia tych obiektów wymagają uzgodnienia z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. Zasady ochrony obiektów historycznych objętych ochroną konserwatorską, ujętych w gminnej ewidencji obiektów zabytkowych, a nie wpisanych do rejestru zabytków, powinny zostać określone w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

W związku z istotną potencjalną zmianą krajobrazu wynikającą z ewentualnej lokalizacji elektrowni wiatrowych, inwestycje te powinny być poprzedzone wykonaniem specjalistycznego studium krajobrazowo-widokowego, w którym przedstawiony zostanie wpływ planowanych obiektów na otaczający krajobraz. Celem opracowania powinna być analiza skutków zmian krajobrazowych dla powiązań widokowych, panoram miejscowości lub ekspozycji poszczególnych obiektów objętych ochroną konserwatorską. Istotne są też zagadnienia potencjalnej realizacji i późniejszej eksploatacji ww. elektrowni w relacji z ewentualnie sąsiadującymi obiektami zabytkowymi.

Zasady ochrony zabytków archeologicznych – na terenie stanowisk archeologicznych występujących we wsi Smuszewo, wpisanych do rejestru zabytków i objętych ścisłą ochroną konserwatorską, zakazuje się prowadzenia wszelkich robót budowlanych, a prace porządkowe prowadzone w ich obrębie wymagają uzgodnienia z WWKZ.

Dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego w Studium ustala się archeologiczne strefy ochrony konserwatorskiej, w których przedmiotem ochrony są zewidencjonowane stanowiska archeologiczne. W obszarze stref inwestycje związane z zagospodarowaniem i zabudową terenu, wymagające prac ziemnych, powinny być uzgadniane z Wydziałem Archeologicznym Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu, zgodnie z przepisami odrębnymi. Dotyczy to w szczególności prac związanych z potencjalną lokalizacją elektrowni wiatrowych.

W przypadku inwestycji związanych z szerokopłaszczyznowymi pracami ziemnymi, np. przy budowie dróg, niezbędne jest przeprowadzenie rozpoznawczych badań powierzchniowo-sondażowych prowadzonych w uzgodnieniu z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Poznaniu, a następnie ratowniczych badań wykopaliskowych wyprzedzających inwestycje na wytypowanych stanowiskach archeologicznych.

• **Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Damasławek na lata 2016-2023**

Lokalny Program Rewitalizacji Gminy Damasławek na lata 2016-2023 (LPR) został przyjęty uchwałą nr XXXVIII/220/17 Rady Gminy Damasławek z dnia 25 lipca 2017 r.

Celem zasadniczym LPR jest wyprowadzenie wybranych obszarów Gminy Damasławek ze stanu dezintegracji struktury przestrzennofunkcjonalnej drogą eliminacji zjawisk i procesów, które spowodowały ten stan.

LPR zawiera analizy w sferach: społecznej, gospodarczej, środowiskowej, technicznej i przestrzennie-funkcjonalnej. W charakterystyce strefy przestrzenno-funkcjonalnej znajduje się zapis dotyczący stref ochrony konserwatorskiej – „Obecnie żadna wieś nie posiada historycznego układu przestrzennego objętego ochroną konserwatorską”. Ponadto krótko scharakteryzowano stan techniczny niektórych zabytków. Wymieniono także parki z terenu gminy. Częściowo został poruszony temat zabytkowego budownictwa sakralnego, cmentarzy oraz zabudowy mieszkaniowej.

W obszarze dziedzictwa kulturowego zaplanowano realizację następujących projektów głównych:

- Projekt: Zagospodarowanie terenów zieleni – Damasławek (dz. nr 636/1, 637/1, 679 obręb Damasławek), Kopanina (dz. nr 62/8 obręb Kopanina), Niemczyn (dz. nr 135, 144/1, 144/2 obręb Niemczyn).
- Projekt: Wsparcie osób starszych poprzez budowę Domu Opieki – Smuszewo. Na Dom Opieki wskazano były pałac w Smuszewie wraz z otaczającym go parkiem.

• Plany Odnowy Miejscowości na terenie Gminy Damasławek

Plany odnowy miejscowości zostały opracowane dla miejscowości: Damasławek, Gruntowice, Kołybki, Kozielesko, Międzyzlesie, Mokronosy, Niemczyn, Piotrkowice, Starężyn, Stępuchowo. Uchwalone były w latach 2008-2010.

Plan odnowy miejscowości jest to dokument operacyjny, określający plan, strategię działań społeczno-gospodarczych, cele, priorytety i zasady wspierania zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Plan skupia się na aspektach społecznych, ekonomicznych i środowiskowych tego rozwoju, w sposób zrównoważony.

Konstrukcja dokumentu opiera się na kilku zasadniczych komponentach, są to:

- ogólna charakterystyka miejscowości,
- analiza zasobów miejscowości służąca przedstawieniu stanu rzeczywistego,
- analizę SWOT,
- planowane kierunki rozwoju wsi;
- plan inwestycyjny w kontekście uwzględnienia kierunków rozwoju miejscowości.

Dokument ma charakter poznawczy, który służy szerokiemu i kompleksowemu rozpoznaniu obecnego stanu miejscowości i potencjału rozwoju w szerszej perspektywie. Stwarza także możliwości decyzyjne w sprawach podejmowania przedsięwzięć inwestycyjnych, które pozwalają na wcześniejsze podjęcie prac przygotowawczych dla planowanych działań w miejscowości, które pozwalają na wykorzystanie zasobów miejscowości i jej rozwój.

Dokument ma charakter otwarty, co oznacza, że plan rozwoju miejscowości powinien być aktualizowany w odniesieniu do oczekiwań i potrzeb mieszkańców, oraz zmieniających się warunków lokalnych i regionalnych.

5.2. Charakterystyka krajobrazu kulturowego Gminy Damasławek ze wskazaniem obszarów i obiektów o szczególnym znaczeniu**5.2.1. Charakterystyka gminy**

Gmina Damasławek położona jest w północnej części województwa wielkopolskiego i wschodniej części powiatu wągrowieckiego. Posiada dogodne połączenia drogowe z Bydgoszczą, Poznaniem, Inowrocławiem i Gniezmem. Gmina graniczy z: Gminą Gołańcz – od strony północnej; Gminą Wapno – od strony północnej; Gminą Wągrowiec – od strony zachodniej; Gminą Mieścisko – od strony południowo-zachodniej; Gminą Janowiec Wielkopolski (woj. kujawsko-pomorskie, powiat żniński) – od strony południowej; Gminą Żnin (woj. kujawsko-pomorskie, powiat żniński) – od strony wschodniej. Siedzibą gminy jest miejscowość Damasławek.

Według podziału fizyczno-geograficznego opracowanego przez Jerzego Kondrackiego gmina Damasławek leży w obrębie prowincji Niż Środkowoeuropejski, w podprowincji Pojezierza PołudniowoBałtyckie, w makroregionie Pojezierze Wielkopolskie i w granicy mezoregionu Pojezierze Gnieźnieńskie.

Gmina Damasławek położona jest w dorzeczu rzeki Warty w zlewni rzeki Wełny. Wody powierzchniowe w gminie Damasławek zajmują powierzchnię 208 ha, co stanowi 2% obszaru gminy. Główne ciek wodny w gminie to Kanał Łekiński, rzeka Nielba oraz odcinek kanału Wapno-Laskownica, płynący wzdłuż fragmentu północnej granicy gminy.

Gmina Damasławek jest położona na terenach nie objętych systemem obszarów chronionego krajobrazu w województwie wielkopolskim. Bardzo mała powierzchnia lasów i duży areal gruntów ornych wpływa na to, że gmina Damasławek ma typowo rolniczy krajobraz.

Do największych skupisk zieleni należą zabytkowe parki, z których siedem (Damasławek, Smuszewo, Kopanina, Starężyn, Kołybki, Stępuchowo, Niemczyn) wpisanych jest do rejestrów zabytków, a parki

w Dąbrowie i w Mokronosach objęte są ochroną konserwatorską. Na terenie gminy brak jest obszarów przyrodniczo cennych objętych ochroną prawną. Jednak znaleźć tu można 8 pomników przyrody.

Na terenie gminy znajdują się szlaki turystyczne m.in.:

– dwa znakowane szlaki pieszo-rowerowe w ramach Łekieńsko-Wągrowieckiego odcinka Wielkopolskiej Pętli Szlaku Cysterskiego:

1. Wągrowiec – Nowa Wieś – Rąbczyn – Stępushowo – Werkowo – Kiedrowo – Łekno – Tarnowo Pałuckie – Wągrowiec (długość trasy 42 km),
2. Wągrowiec – Tarnowo Pałuckie – Siedleczo – Wiśniewo – Smuszewo – Srebrna Góra – Turza – Mokronosy – Kołybki – Siedleczo – Łekno – Wągrowiec (długość trasy 52 km).

W Kozielsku, nad jeziorem Stępushowskim, znajduje się kąpielisko gminne. Posiada ono pełne zaplecze socjalno-sanitarne dla mieszkańców i turystów.

Krzewieniem kultury w Gminie Damasławek zajmują się przede wszystkim Gminny Ośrodek Kultury w Damasławku i Gminna Biblioteka Publiczna w Damasławku. Ponadto duże znaczenie dla aktywności społeczności lokalnej mają organizacje pozarządowe.

Ważną rolę w życiu kulturalnym gminy spełniają działające przy Gminnym Ośrodku Kultury sekcje zainteresowań: kółko rzeźbiarskie, nauka gry na keyboardzie, kółko plastyczne, grupa wokalna, karate, zajęcia rytmiczno-taneczne. Ich występy i działania ubarwiają programy imprez gminnych. W Gminnym Ośrodku Kultury znalazła ponadto siedzibę: Formacja taneczna „Chatelet”.

W 17 miejscowościach na terenie gminy znajdują się świetlice wiejskie, z których mogą korzystać mieszkańcy. Stan techniczny świetlic jest dobry. Są one na bieżąco remontowane i wyposażone do wymogów jakie powinny spełniać nowoczesne placówki kultury.

W Gminie Damasławek aktywnie działa Biblioteka Publiczna w Damasławku wraz z filią w Niemczynie, które realizują zadania związane z promocją i upowszechnianiem czytelnictwa, jak również szeroko rozumianej kultury. Oprócz podstawowych zadań związanych z gromadzeniem i udostępnianiem księgozbioru BP organizuje wiele spotkań autorskich, warsztatów, konkursów i uczestniczy w ogólnopolskich akcjach popularyzujących czytelnictwo.

5.2.2. Historia obszaru Gminy Damasławek¹

Gmina Damasławek leży w historycznym regionie Pałuki. Termin Pałuki wywodzi się prawdopodobnie od wyrazu łuk, łęk, łęg, oznaczającego trawiastą nizinę pomiędzy gruntami ornymi lub od łukowatego kształtu niewielkich, ale wszechobecnych w tym rejonie wzniesień. Najstarsze osadnictwo na terenie obecnej gminy datowane jest na ok. IV-V w. p.n.e. Szczególną aktywność zaznaczyła ludność kultury łużyckiej, przypadająca na okres 1200-500 p.n.e.

W IX w. w Smuszewie wzniesiono drewniany gród otoczony wałem i fosą. Najprawdopodobniej mieściła się tu główna siedziba rodu Pałuków. W XI-XII w. na terenie przygranicznego regionu Pałuk toczyły się częste walki z Pomorzanami, a od 1 poł. XIV w. z Krzyżakami. Administracyjnie tereny te wchodziły w skład powiatu kcyńskiego województwa kaliskiego.

Wsie na terenie Gminy Damasławek posiadają średniowieczną metrykę, w zapiskach historycznych z XIII w. wymieniane są: Dąbrowa, Kozielsko, Niemczyn, Mokronosy, Starężyn. W XVI w. założona została wieś Stępushowo, która w zapiskach z 1458 r. i 1510 r. nazywana była miastem. W 1521 r. dokument z wizytacji diecezjalnej parafii Junczewo, do której należał Damasławek, podaje o pobieraniu przez proboszcza Mikołaja Łabińskiego od chłopów z Damasławka po mierze żyta z każdej zagrody. W 1610 r. król Władysław IV nadał włości Damasławka zakonowi cystersów z Wągrowca, w 1620 r. właścicielami Damasławka oraz pobliskiego Starężyna byli Starscy. Damasławek oraz wsie obecnej Gminy Damasławek nie tworzyły w przeszłości wspólnego klucza majątków ziemskich, jako niewielkie posiadłości należały do różnych, często

¹ Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2017-2020

zmieniających się właścicieli. Stan ten nie uległ zmianie również po przyłączeniu tego regionu w 1793 r. do Prus.

W 1868 r. na terenie obecnej gminy Damasławek zakończono budowę linii kolejowej Gniezno-Nakło, dwa lata później, w 1870 r., została oddana linia kolejowa Inowrocław-Krzyż. W 1900 r. w związku z ożywieniem ruchu pasażerskiego wzniesiono w Damasławku użytkowany do dnia dzisiejszego budynek dworca kolejowego wraz z tunelem podziemnym prowadzącym na perony.

Na mocy postanowień Traktatu Wersalskiego w 1919 r. obszar obecnej gminy Damasławek znalazł się ponownie w granicach Polski. W 1922 r. Damasławek podlegał administracyjnie komisarzowi w Łeknie. Dopiero około 1926 r. powstało w Damasławku wójtostwo. Pierwszym wójtem był Stanisław Kowaliński. Wójtostwo mieściło się przy ul. Kcyńskiej.

Ważną postacią związaną z Gminą Damasławek był Stanisław Mikołajczyk, który w 1927 r. nabył dwudziestohektarowe gospodarstwo rolne w Międzyzylesiu. Wpłynęło to nie tylko na ożywienie Gminy, ale również na wzrost gospodarczo-społeczny w powiecie wągrowieckim dzięki działalności ruchu ludowego kółek rolniczych oraz Wielkopolskiego Związku Młodzieży Wiejskiej „Wici”. Stanisław Mikołajczyk w latach 1930-1935 piastował stanowisko posła na Sejm RP z ziemi gnieźnieńskiej, w 1931 r. został sekretarzem Stronnictwa Ludowego, w latach 1940-1943 pełnił urząd Ministra Spraw Wewnętrznych Rządu RP, w latach 1943-1944 był Premierem RP na uchodźstwie w Anglii.

Przed II wojną światową Damasławek był uznany za wieś przykładową. Znajdowało się tu boisko sportowe. Zbudowano wszystkie obecnie istniejące główne drogi. Działał chór, towarzystwo gimnastyczne Sokół, organizacje młodzieżowe.

W 1973 r. Wojewódzka Rada Narodowa w Poznaniu przyznała Akt Nadania Statusu Gminy Damasławek w powiecie wągrowieckim. W latach 1975 – 1998 Gmina Damasławek administracyjnie należała do województwa pilskiego z Urzędem Rejonowym w Wągrowcu. Po ostatniej reformie administracyjnej (od 1999 r.) Gmina Damasławek znajduje się w województwie wielkopolskim, w powiecie wągrowieckim.

W dalszej części krótko scharakteryzowano największe miejscowości w Gminie Damasławek, które odznaczają się walorami kulturowymi i historycznymi.

Damasławek (niem. Elsenau) – początki Damasławka sięgają XIII w. W XIV w. właścicielami Damasławka byli Damasławscy herbu Nałęcz – ród pochodzący od XII – wiecznego rycerza Domasława. W 1396 r. w zapiskach historycznych odnotowany został Andreas Domasłafszky, a w 1398 r. – Piotr Damasławski, jego brat - Witt oraz Filip Damasławski.

W 1620 r. właścicielem dóbr ziemskich był niejaki Starski posiadający również majątek w pobliskim Starężynie. Ok. 1793 r. majątek należał już do Antoniego Kraszewskiego. W 1 poł. XIX w. osiedlili się tu Dłaleszyńscy, którzy prawdopodobnie wybudowali dwór oraz założyli park. Z końcem XIX w. we wsi folwarcznej Damasław odnotowuje się 156 mieszkańców w tym 22 ewangelików oraz 134 katolików. We wsi mieszkało 79 analfabetów, posiadała pocztę. Wieś Damasławek z końcem XIX w. zamieszkiwało 133 mieszkańców, w tym 31 ewangelików i 102 katolików. We wsi było 60 analfabetów.

W 1846 r. właścicielem majątku ziem damasławskich był Józef Mroziński, w 1885 r. – Richard Mengel, który w 1910 r. sprzedał majątek Komisji Kolonizacyjnej. W latach okupacji wnętrza dworu zostały przebudowane na potrzeby armii hitlerowskiej. Ostatnimi dziedzicami Damasławka byli: Retz oraz Mengel. W 1910 r. posiadłości te zostały rozparcelowane. Spuścizną Retza jest obecny Zakład Mleczarski, zaś Mengla stara szkoła przy ul. Janowieckiej, która w swych początkach służyła za szkołę i dom modlitwy. W szybkim tempie wznosiły się osady.

Po parcelacji majątku (jeszcze przed 1920 r.) we wsi osiedlili się koloniści z Brandenburgii. W 1911 r. rozpoczęto budowę kościoła ewangelickiego na potrzeby nowych osadników. W przebudowanym dworze zamieszkał pastor. Budowa kościoła trwała jeszcze kilka lat. Dokończeniem prac zajęli się katolicy. W 1922 r. Urząd Ziemi oficjalnie przekazał ukończony kościół oraz dwór z parkiem władzom kościelnym. W 1923 r. założono tu parafię rzymsko-katolicką.

Ważnym wydarzeniem była budowa jednotorowej linii kolejowej. Oddano ją do użytku 1 listopada 1887 r. Na odcinku linii Gniezno – Nakło o długości 75 km ulokowano stacje: Gniezno Winiary, Zdziechowa,

Mieleszyn, Gącz, Janowiec Wlkp., Dąbrowa Międzyzlesie, Damasławek, Wapno Powstanie linii przyczyniło się do aktywizacji gospodarczej regionu oraz polepszeniu komunikacji regionu rolniczego. W Damasławku wybudowano dworzec kolejowy wraz z budynkami mieszkalnymi dla pracowników kolei. Była to stacja węzłowa o większym znaczeniu, wyróżniona bryłą dworca z detalami architektonicznymi. W latach 20. XX w. w Damasławku wybudowano młyn.

Strukturę przestrzenną jednostki tworzą wsie: Damasławek (w części północnej) oraz Damasław (w części południowej), która jeszcze przed 1932 r. została przyłączona do Damasławka. Wtedy też Damasławek pisany był również jako Domasławek. Charakteryzowana jednostka nigdy nie otrzymała praw miejskich.

Niemczyn (niem. Niehof) – miejscowość charakteryzuje się starym, pradziejowym osadnictwem. Odkopano tu cmentarzysko wypełnione urnami, a mieszkańcy w trakcie prac rolnych nadal znajdują przedmioty związane z archeologią. Jednostka wzmiankowana jest po raz pierwszy w 1258 r. jako Nieczynici. Pierwotnie należała do rodu Pałuków. Obecna nazwa Nyemiczno pojawiła się w 1378 r. i najprawdopodobniej związana jest z niemieckimi zakonnikami z Łekna. Wieś należała do parafii w Łeknie, zaś folwark z dworem do parafii Kozielesko.

Na przełomie XVI/XVII w. istniał tu zbór braci czeskich. Ok. 1590 r. był tu kościół filialny podległy parafii w Kozielesku.

W 1625 właścicielem klucza Niemczyna był Stefan Grudziński. W 1701 r. spisano opis majątku. Był tu wtedy bardzo stary dwór z budynkami kuchni, łazienki, piwnicy oraz 3 budynki gospodarcze. Wśród budynków gospodarczych wymieniono: 2 obory, stodoły oraz wielką owczarnię. Określano je jako stare, wymagające remontu. Był tu również duży sad. Dalej znajdowały się domy chłopskie, karczma i kuźnia. W 1676 r. pod zastaw folwarku Franciszka z Chełkowskich Grudzieńska pożyczyla sumę 200 guldenów, co spowodowało, że kościół rościł sobie pretensje do tego majątku, ale sąd uznał, że suma została spłacona i w 1796 r. potwierdził prawo własności spadkobiercy Stanisława Jasińskiego.

W 1832 r. Niemczyn należał do Markiewicza (Marczyńskiego?), w 1838 r. do Józefa Goślinowskiego, który założył park oraz wznosił obecny dwór. Założył on również folwark w Marcjanowie. W 1872 r. majątek kupił Herman Viebig. Działała wtedy cegielnia, a w 1881 r. wzniesiono oberżę. W 1884 r. folwark zależał do Adolfa Uckera, zięcia Viebiga. Cztery lata później odnotowano pożar drewnianego kościoła katolickiego.

W 1898 r. Niemczyn został sprzedany Państwu. Majątek oddano do dyspozycji Komisji Kolonizacyjnej, która przeprowadziła parcelację. Majątek o powierzchni 725 ha rozparcelowany został pomiędzy 40 niemieckich kolonistów. Z końcem XIX w. mieszkało tu 101 katolików, 1 ewangelik oraz 4 żydów. Wśród nich było 27 analfabetów. Pozostałą część wsi (niefolwarczną, tzw. Niemczynek) zamieszkiwało 114 katolików, a właścicielem był Władysław Moszczeński.

W 1900 r. sporządzono inwentaryzację majątku. Zabudowania opisano jako stare i do rozbiórki. Dwór został rozbudowany i zaadaptowany na szkołę ewangelicką. W 1907 r. Otto Kautz założył kronikę szkolną, która prowadzona jest do dzisiaj. Na przełomie XIX i XX w. w parku dworskim wzniesiono kościółek ewangelicki wraz z pobliską dzwonnica na potrzeby przybyłych osadników, który użytkowany był do wybuchu drugiej wojny światowej. W 1906 r. superintendent Heskiel uroczystie zapoczątkował funkcjonowanie świątyni. Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę Polacy przejęli szkołę. Po II wojnie światowej niemieckie gospodarstwa przejęli chłopcy z okolicznych wiosek.

Miejscowość na dzień 30.06.2017 r. posiadała 751 mieszkańców, a jej powierzchnia wynosi 885,86 ha. Oddalona jest od Damasławka o ok. 7 km na zachód (odległość drogowa).

Turza (niem. Amshof) – wieś, która po raz pierwszy wymieniona została w dokumencie z 1154 Zbiluta (z rodu Pałuków) obywatela polskiego („Poloniae civis”), zanotowana została jako Thurán. W 1208 r. – Thura, w 1218 r. – Thure, w 1356 r. – Thurza. W 1153 r. Ogeriusz przekazał wieś klasztorowi w Łeknie, któremu przekazano też dziesięcinę z tej własności. Darowiznę zatwierdził w 1208 r. Władysław Odonicz. W 1356 r. opat Herman sprzedał Turzę. Ze wsią związany był Wojciech z Modliszewa, który przed śmiercią wyznał, że nie ma prawa do własności Turzy.

W 1793 r. rząd pruski zabral Turzę i ustanowił w niej domenę, którą następnie przeniesiono do Wągrowca. Wspomina się, że wieś w XIX w. należała do parafii Srebrna Góra i posiadała szkołę. Z końcem XIX w. mieszkało tu 366 osób, w tym 352 katolików, 11 protestantów i 3 żydów.

Znajdował się tu zespół folwarczny z którego zachował się jedynie 1 budynek inwentarski oraz 1 sześciorak z 2 poł. XIX w. Przed II wojną światową należał on do Ferda Drewsa, który jednakże posiadał tylko większą własność (93 ha z 614). Po 1945 r. został rozparcelowany.

Dąbrowa (niem. Dornbrunn) – niewiele wiadomości można odnaleźć na temat Dąbrowy w materiałach źródłowych. Wiadomo, że znajdował się tu zespół folwarczny z którego zachował się park dworski oraz dwa spichlerze z końca XIX w. Rozparcelowany został już w 1902 r. Nie zachował się budynek dworu. Spichlerze zaadoptowano na mieszkania. W parku dworskim znajduje się brama wjazdowa oraz część pierwotnego drzewostanu. Z początkiem XX w. w miejscowości wybudowano dworzec kolejowy oraz dom dla pracowników kolei.

W latach 1815-1906 miejscowość znana była jako Dombrowo, a w latach 1906-1918 oraz 1939-1945 pisana pod niemiecką nazwą Dornbrunn.

Stępuchowo (niem. Steinbockhof) – zamieszkiwane było już od czasów przedślówiańskich. Najstarsze udokumentowane ślady osadnictwa na terenie wsi pochodzą z kultury łuzycyjskiej i wczesnego średniowiecza.

Nazwa osady bywała różnie zapisywana. Odnaleźć można: Stempuchowo, Stepachowo, Stopachowo, czy też mylny zapis Słopuchowo.

Wieś znana była już od pocz. XV w. W przeszłości należała do powiatu kcyńskiego województwa kaliskiego, później gnieźnieńskiego. W 1458 r. zapiski wielkopolskie dotyczące osad jednostek mających wystawić żołnierzy pieszych na wyprawę malborską wskazują Stępuchowo jako miasto. Jeszcze w 1523 r. Stępuchowo posiadało prawa miejskie. Wiadomo, że stał tu kościół parafialny p.w. św. Mikołaja, który istniał jeszcze po 1611 r. Wcześniej Stępuchowo było pod parafią w Kozielsku. W miejscowości funkcjonował szpital.

Od XVIII w. Stępuchowo związane było z rodem Moszczeńskich aż do wybuchu II wojny światowej. Od 1762 r. właścicielem miejscowości był Aleksander Moszczeński, starosta brzesko-kujawski, który zakupił Stępuchowo od Adama Turno. Ród Moszczeńskich znany był już od 1394 r. Spokrewniony z rodami: Bnińskich, Chłapowskich, Raczyńskich, Twardowskich i Wielkopolskich, wydawał państwu polskiemu urzędników, żołnierzy, czy też naukowców.

W 2 poł. XIX w. właścicielem majątku był Władysław Moszczeński. Wieś w 1880 r. wraz z Modrzewiem liczyła 76 mieszkańców. Znajdowała się tu cegielnia, hodowano owce oraz bydło szwajcarskie. Z pocz. XX w. dobra Stępuchowskie o pow. 943 ha należały najprawdopodobniej do Anny Moszczeńskiej. Folwark był dobrze zarządzany, o czym świadczy dochód gruntowy w postaci 8910 marek, co było ponad średnim dochodem na hektar. Od ok. 1912 r. do wybuchu II wojny światowej Tadeusz Moszczeński był właścicielem ziem Stępuchowa. Folwark liczył 731 ha, działała gorzelnia, eksploatowano torf.

5.3. Krajobraz kulturowy

Krajobraz kulturowy jest indywidualnym wizerunkiem miejsca, łączącym elementy przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych oraz kulturowych, związanych z działalnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne – kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne – zwyczaje, przekaz ustny, umiejętności i wiedza, także związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa - które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Jego ochrona jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

Krajobraz kulturowy Gminy Damasławek ukształtowany został przez średnio korzystne warunki naturalne oraz czynniki polityczno-społeczne i religijne na przestrzeni dziejów. Obszar gminy należy do regionu kulturowego Pałuk, leżącego w granicach historycznej ziemi kaliskiej. Pałuki utożsamia się z przedzoborowym powiatem kcyńskim (część województwa kaliskiego, a od 1768 r. – gnieźnieńskiego). Teren ten nie stanowił znaczącego ośrodka gospodarczego i politycznego, stąd jest tu stosunkowo niewiele zabytków architektury.²

Dotychczasowe znaleziska archeologiczne na terenie gminy sięgają IV-V w. p.n.e. i pochodzą z kręgów kultury łużyckiej epoki brązu, kultury przeworskiej oraz wczesnego średniowiecza, świadcząc o wysokim poziomie tutejszej kultury materialnej. Osadnictwo skupiało się w okolicach obecnych wsi Strążynek, Kopanina, Kozielsko, Niemczyn, Damasławek, Turza, Stępuchowo i Smuszewo, sugerując ciągłość osadniczą na tym terenie. Wczesnośredniowieczne grodzisko (IX w.), założone na pozostałościach osady łużyckiej z okresu halsztackiego oraz grodzisko kultury łużyckiej w Smuszewie – stanowiska ujęte w rejestrze zabytków – są przykładem najciekawszych tego typu. Schemat budowy grodu w Smuszewie przypomina schemat znany z innych, znanych grodów obronnych kultury łużyckiej, jak np. Izdebno, Biskupin, Jurkowo czy Sobiejuchy, otaczających Poznań od wsch. i pld. Większość z nich lokowana była na wyspach lub wśród terenów podmokłych, w miejscach zwiększających obronność.³

Większość współczesnych wsi Gminy Damasławek powstała w okresie wczesnego średniowiecza. W źródłach pisanych najwcześniej wzmiankowana jest Turza – w 1154 r., w XIII w. wymienione są: Damasławek, Dąbrowa, Kozielsko, Mokronosy, Niemczyn i Starężyn, w pocz. XV w. – Stępuchowo. Ich układ przestrzenny, zarysowany w średniowieczu, na przestrzeni dziejów, zwłaszcza w okresie rozwoju gospodarki folwarczno-pańszczyźnianej oraz współcześnie, ulegał modyfikacjom i rozbudowie. Dziś jedynie w układzie ruralistycznym Damasławka można odnaleźć cechy zabytkowego założenia. Wieś, złożona z dwóch wcześniejszych wsi: Damasławka – na ptn. i folwarcznego Damasławia – na pld., dzisiaj prezentuje charakter wsi wielodrożnej o rozbudowanym układzie. Przy skrzyżowaniu czterech dróg powstał niewielki prostokątny rynek, gdzie zlokalizowana jest większość zabytkowej zabudowy, nadając wsi małomiasteczkowy charakter. Ten zabytkowy obszar wyznaczają ulice Janowiecka i Lipowa – na pld. oraz Kcyńska i Piotrkowicka – na ptn.

Pozostałe wsi posiadają układy dostosowane do konfiguracji terenu i przebiegu dróg. W większości charakteryzują się zwartą zabudową: Dąbrowa, Kozielsko, Niemczyn (wsie wielodrożne), Mokronosy, Starężyn (ulicówki), Piotrkowice (łańcuchówka), Gruntowice, Stępuchowo (wsie podwójne), Kopanina (wieś folwarczna). Kilka wsi posiada zabudowę rozproszoną: Kołybki, Miąza, Międzylesie, Smuszewo, Starężynek, Wiśniewko. Turza prezentuje typ mieszany – wieś złożona z trzech części o zróżnicowanych typach zabudowy.⁴

Charakterystycznym elementem wsi Gminy Damasławek są założenia rezydencjonalne, zwykle połączone z zespołami folwarcznymi. Kilkusetletnia obecność zespołów pałacowych lub dworskich

² Program opieki nad zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2017-2020, listopad 2017

³ W. Pastuszka: Sąsiedzi Biskupina. archeowiesci.pl, 2010-10-28_D. Durczewski: Prasłowiański gród w Smuszewie. Poznań: 1970 - <https://smuszewo.wordpress.com/> (dostęp: 11.07.2022.)

⁴ Program opieki nad zabytkami..., op.cit.

i folwarcznych miała istotny udział w budowaniu struktury przestrzennej wsi i w kształtowaniu krajobrazu osadniczego. Są to obiekty wartościowe, stanowiące istotne dziedzictwo kulturowe. Zespół dworsko/pałacowo-folwarczny to duże, wielotowarowe przedsiębiorstwo rolne, którego genezą powstania i podstawową funkcją była funkcja rolnicza. Równocześnie był on gospodarstwem wiejskim z wydzielonymi strefami mieszkania, rekreacji i pracy, adekwatnym do wielkości obsługiwanego arealu i realizowanego programu gospodarczego. W jego skład wchodził dom mieszkalny – dwór z budynkami pomocniczymi posadowionymi w zieleni parkowo-ogrodowej, folwark, areal rolny i leśny, wody oraz sieć drożna scalająca cały układ. Powierzchnia i jakość gruntów, kierunek produkcji i kultura rolna decydowały o wielkości folwarku, a więc o liczbie, funkcji i kubaturze budynków i rodzaju budowli gospodarczych.

W Gminie Damasławek zespoły rezydencjonalne zachowały swe pierwotne walory kompozycyjne w zróżnicowanym stopniu. W dobrym stanie znajdują się zespoły w Kołybkach i Stępuchowie, zachowujące większość elementów przestrzennych i ich pierwotny układ. Kilka założeń uległo parcelacji już w okresie przedwojennym: Kopanina, Niemczyn, Damasławek. Inne zostały zdegradowane po wojnie: Dąbrowa, Mokronosy, Niemczyn, Smuszewo, Starężyn. W tych pozostałościach zespołów destrukcji uległ ich układ przestrzenny, zachowały się pojedyncze obiekty architektoniczne.

Na uwagę natomiast zasługują parki dworskie. Założenia parkowe powiązane są zespołami dworsko-folwarcznymi, tworząc wraz z nimi kompozycje architektoniczno-krajobrazowe, niejednokrotnie o unikalnej wartości. Większość parków na terenie gminy ukształtowana została w ciągu XIX w., zgodnie z panującymi ówczesnie tendencjami – w formie krajobrazowych, swobodnych kompozycji. Komponując park wykorzystywano piękno i różnorodność naturalnego krajobrazu, sadzono rodzime i introdukowane gatunki drzew i krzewów. Często kształtowanie przestrzeni wychodziło poza granice parku i obejmowało otaczający krajobraz.

Na terenie Gminy Damasławek przeważają parki niewielkie, kilkukhektarowe. Ich stan zachowania i zabytkowa wartość są zróżnicowane, ale tworzą one specyficzny krajobraz kulturowy mocno związany z regionem. W sylwecie wsi stanowią wyrazistą grupę zwartego drzewostanu. Posiadają też duże znaczenie ekologiczne – ze względu na małą lesistość gminy. Do rejestru zabytków wpisane są parki w Damasławku, Smuszewie, Kopaninie, Starężynie, Niemczynie, Kołybkach i Stępuchowie, ochroną konserwatorską objęte są parki w Dąbrowie i Mokronosach. Bardzo zadbane jest park w Kołybkach. W pierwotnych granicach i z resztkami pierwotnej kompozycji zachowany jest park w Stępuchowie. W 2022 r. częściowo zrewitalizowano park w Damasławku. Pozostałe prezentują stan zły: nieczytelna kompozycja, często również pierwotne granice, pozbawiony pielęgnacji starodrzew, teren zarośnięty samosiejkami, uszkodzone urządzenia parkowe i zlikwidowana mała architektura.

Spośród obiektów architektury rezydencjonalnej – pochodzących z XIX i pocz. XX w., zachowały się dwory: neoklasykistyczny w Damasławku (ob. plebania), eklektyczny z elementami neorenesansu w Kołybkach, eklektyczny z elementami klasycyzmu w Smuszewie (ruina), bezstylowy w Starężynie, neorenesansowy w Stępuchowie. Nie istnieją dwory w Kopaninie, Niemczynie, Dąbrowie i Mokronosach. Te niewielkie obiekty prezentują średnie walory architektoniczne i różny stan zachowania.

Architekturą sakralną prezentują neogotyckie kościoły katolickie w Kozielsku i Niemczynie, otoczone zabytkowymi cmentarzami przykościelnymi oraz, zbudowany w latach 1911-1923 na terenie dawnego założenia dworskiego, kościół ewangelicki, ob. katolicki w Damasławku. Na uwagę zasługuje neobarokowa kaplica dworska wzniesiona w pocz. XX w. na terenie zespołu parkowo-pałacowego Niemczynie, dla ewangelickich osadników. Znajduje się w stanie ruiny.

Bardzo ważny element krajobrazu kulturowego stanowią cmentarze. Są elementem dziedzictwa materialnego – opatrzone zabytkami sztuki sepulkralnej, z zachowanym układem alejek i ścieżek cmentarnych, w otoczeniu starodrzewu. Równocześnie odnoszą się do dziedzictwa niematerialnego – jako przestrzenie ukształtowane wg reguł kulturowych związanych z religią i tradycją grzebania zmarłych. Przechowując pamięć o minionych latach, stają się pomnikami historii. W tym kontekście dbałość o miejsca ostatniego spoczynku jest konieczna, bez względu na charakter wyznaniowy cmentarza, czy podziały narodowościowo-społeczne.

Obiekty te należy pielęgnować i eksponować w krajobrazie miejscowości, niezależnie od stanu zachowania – oznakować tablicami informacyjnymi.

Zabytkowy charakter posiadają najstarsze cmentarze przykościelne – w Kozielsku (XV w.) i w Niemczynie (XVII w., formalnie nieczynny). Uporządkowane, z zachowanym starodrzewem; na terenie cmentarza w Kozielsku zachowały się płyty nagrobne z XVIII w. i XIX w.

Spośród pozostałych cmentarzy katolickich wymienić należy cmentarz parafialny w Damasławku z 2 poł. XIX w. oraz dwa cmentarze w Kozielsku: nieczynny z 1914 r. i czynny z 1869 r., zlokalizowany przy drodze do Gruntowic. Cmentarze ewangelickie znajdują się w Dąbrowie (XIX/XX), Gruntowicach (2 poł. XIX w.), Niemczynie (2 poł. XIX w.), Smuszewie (poł. XIX w., zlikwidowany) i w Wiśniewku (XIX/XX w.). Z reguły posiadają czytelne granice i starodrzew, lecz nieużytkowane, zarośnięte samosiejkami, podlegają ciągłej dewastacji. Jedyne cmentarz w Dąbrowie prezentuje zadowalający stan zachowania. Nagrobki zostały umieszczone w uporządkowanej, przedniej części cmentarza. Pozostały teren, ze starodrzewem, wymaga prac porządkowych i cięć pielęgnacyjnych. W Starężynku znajduje się katolicki cmentarz choleryczny z pocz. XX w. – jego teren jest uporządkowany, cmentarz wyróżniony w przestrzeni wsi.

Podstawowym elementem historii materialnej regionu jest zabudowa wiejska. Na terenie gminy Damasławek zachowały się, w stosunkowo niewielkiej ilości, jedynie obiekty z XIX i pocz. XX w. Obecnie w większości zmodernizowane z utratą wartości zabytkowych. Dawna zabudowa najliczniej występuje na terenie Damasławka. Zabytkowe posesje znajdują się przy Rynku i ulicach przyległych. Na prostokątnych działkach budynki mieszkalne usytuowane są w układzie kalenicowym, w części frontowej, budynki gospodarcze – w głębi. Domy mieszkalne są parterowe lub dwukondygnacyjne, nakryte wysokim dachem, niekiedy zachowany został skromny detal architektoniczny. Wzdłuż ul. Kolejowej usytuowana jest historyczna zabudowa dworca kolejowego wraz z zespołem domów mieszkalnych pracowników kolei – dwukondygnacyjne, ceglane. Analogiczne domy mieszkalne, należące także do zespołu dworcowego, znajdują się przy ul. Kcyńskiej.⁵

5.3.1. Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

• DAMASŁAWEK

Zespół dworsko-parkowy z kościołem i dworem, ob. plebania – zlokalizowany we wsch. części wsi, na zewnętrznym zakolu ul. Kościelnej. Założony zapewne przez Daleszyńskich, na obszarze 4,2 ha, w tym 0,5 ha wody. W środkowej części zespołu wznosi się kościół zbudowany w latach 1911-1923, w części płd. – dwór, który od 1911 r. pełni funkcję plebanii. Zespół stanowi własność gminno-parafialną. Park i dwór ujęte są w rejestrze zabytków.

Park dworski, krajobrazowy założony z 1 poł. XIX w., ze stawem w części płn. W 1923 r. otoczony tynkowanym murem rozczłonkowanym wyższymi słupkami (oprócz strony płd. i wsch., przy stawie). Pierwotna kompozycja parku nie zachowała się, zachowane są fragmenty starodrzewu, zawierającego m.in. gatunki: grab pospolity, jesion wyniosły, klon pospolity. Teren parku, uporządkowany w 2022 r., w czerwcu b.r. został udostępniony mieszkańcom do celów rekreacyjnych.

Dwór, ob. plebania – neoklasycystyczny, wzniesiony w 1 poł. XIX w. dla Daleszyńskich, przebudowany 1911 r. – adaptowany na plebanie, w latach 20. XX w. powiększony o część zach., remontowany w 1940 r. Budynek parterowy, w części podpiwniczony, na rzucie prostokąta, z dwoma pseudoryzalitami w elewacji płd., nakryty dachem dwuspadowym, kryjącym użytkowe poddasze i strych. We frontowej połaci dachu – szeroka, sześciosiowa facjata, zwieńczona trójkątnym szczytem. W połaci płn. – mniejsza facjatka akcentująca pseudoryzalit poprzedzony parterowym aneksem zwieńczonym balkonem. W przeciwległej części płn. połaci – trójkątny szczyt akcentujący mniejszy pseudoryzalit, podwyższony o wąską ściankę kolankową. Ściany murowane, tynkowane, na cokole licowanym kamieniem. Otwory okienne

⁵ Program opieki nad zabytkami..., op.cit.

prostokątne, w taśmowych opaskach, z prostokątnym nadprożem zwieńczonym odcinkiem gzymsu. W zwieńczeniu ścian profilowany gzyms, szczyt frontowej facjaty konturowany gzymsem, z kolistym tondem pośrodku.

Kościół rzym.-kat., parafialny pw. św. Stanisława Biskupa i Męczennika, pierwotnie ewangelicki, wzniesiony w 1911 r. Jednonawowy, nakryty dwuspadowym dachem, z prosto zamkniętym prezbiterium – od płu., z zakrystią – od płu.-wsch. i czterokondygnacyjną wieżą na rzucie kwadratu, w czwartej kondygnacji ośmioboczną, zwieńczoną baniastym hełmem z sygnaturką – w płu.-zach. narożniku. Kruchta wieloboczna – w elewacji pld. Ściany murowane, tynkowane. Wysoki, trójkątny, o falistym wykroju krawędzi szczyt fasady rozczłonkowany jest trzema kondygnacjami prostokątnych blend rozmieszczonych naprzemiennie z lizenami; kondygnacje rozdzielone gierowanymi gzymсами. Elewacja wsch. i płu. oś elewacji zach. – dwukondygnacyjne, przeprute parami prostokątnych blend – na parterze i parami okrągłolucznymi okien – na piętrze; pozostałe otwory okienne w elewacji zach. – wysokie, zamknięte okrągłolucznie. W przyziemiu wieży pseudobarokowy portal z tarczą herbową w szczycie.

• KOLYBKI

Zespół pałacowy z 1 poł. XIX w.-4 ćw. XIX w., obejmujący pałac i park; własność prywatna. Zespół zlokalizowany jest w płu. części wsi, przy drodze Mokronosy – Siedleczo, wyznaczającej jego pld. granicę, od zach. zamknięty zabudową przy drodze do Wiśniewka, od wsch. – drogą do dawnego dziedzica folwarcznego, usytuowanego na płu. od zespołu. Zajmuje teren zbliżony do nieregularnego owalu, o powierzchni 5,88 ha, otoczony ogrodzeniem z siatki, ze współczesną bramą w części pld. Zespół zadbane, uporządkowany (rewitalizacja w latach 2002-2013), układ przestrzenny zmieniony jest w niewielkim stopniu, czytelny. Na płu. od zespołu – prostokątny folwark z zabudową współczesną, w większości. Zespół wpisany jest do rejestru zabytków.

Park krajobrazowy z 1. poł. XIX w., w większości zachowany w dawnych granicach, z trzema stawami. Zachowany starodrzew, w którym dominują lipy szerokolistne i buki zwyczajne. Od bramy pld., w kierunku płu. wiedzie szeroka aleja stanowiąca oś kompozycyjną i widokową, w części środkowej parku biegnąca zach. krawędzią rozległej polany, na której zlokalizowany jest pałac. Od pld. strony pałacu – odcinkowy podjazd, zamknięty murkiem oporowym i schodami w kierunku rozległego trawnika, od płu. – rozległy trawnik, przy pałacu zagospodarowany zielenią ogrodową.

Pałac, ob. ośrodek wypoczynkowy, eklektyczny z elementami neorenesansu, zbudowany w 1882 r. Budynek na rzucie prostokąta, dwukondygnacyjny, nakryty czterospadowym dachem z belwederem w zwieńczeniu, z niższymi dobudówkami po bokach, rozczłonkowany ryzalitami i pseudoryzalitami, w całości podpiwniczony. Dach kryty gontem, rozczłonkowany pseudobarokową facjatką i owalnymi lukarnami. Ściany murowane, tynkowane, detal architektoniczny wypracowany w tynku: boniowanie naroży, pilastry, gzymsy, obramienia okienne. Na osi fasady ganek o ścianach rozczłonkowanych pilastrami, zwieńczony balkonem z tralkową balustradą, poprzedzony schodami. Otwory okienne zróżnicowane w proporcjach, prostokątne, w większości duże, trójdzielne, ramowane opaskami, z płycinami podokiennymi i trójkątnymi naczółkami – na parterze oraz zwieńczone odcinkami gzymsu – na piętrze.

• KOPANINA

Zespół dworski, 1 poł. XIX w., własność Gminy Damasławek. Zlokalizowany po wsch. stronie drogi wiejskiej, na obszarze pow. 4,55 ha, w tym stawy. Składa się z parku i kaplicy grobowej Sobierajskich herbu Dołęga – w części płu.-wsch. parku. W 1920 r. dobra stały się własnością skarbu państwa i zostały oddane w dzierżawę W. Halickiemu, który doprowadził majątek do rozkwitu. Na terenie parku powstał kort tenisowy, w ogrodzie – nowoczesna szklarnia. Przed II wojną światową majątek rozparcelowano, po wojnie pozostałą część przejął Skarb Państwa, w 1952 r. na bazie folwarku powstała Rolnicza Spółdzielnia Produkcyjna działająca do lat 90. XX w., we dworze – do lat 70. XX w., zamieszkałi pracownicy. Potem dwór, ulokowany w części pld. zespołu, popadł w ruinę i został rozebrany.

Park krajobrazowy założony został w 1 poł. XIX w. Przed dworem od strony pld. znajdował się okrągły klomb, ma osi elewacji ogrodowej – okrągła kwatera parku otoczona alejką, od której odchodziła aleja wiodąca do kaplicy grobowej, przed wejściem kaplicy wzbogacona tarasowymi schodami. Niewielkie stawy usytuowane na pld.-wsch. i pñ.-wsch. od pałacu, połączone były rowem. Wśród starodrzewu zachowały się okazy pomnikowe dębów (7 sztuk) w grupach o nazwach: Herkules, Dębowa Korona i Wincenty. Pozostałe drzewa to jesiony, graby pospolite i robinia akacja. Pld. część parku stanowił niegdyś sad owocowy, po którym pozostało kilka grusz i dzikich czereśni. Obiekt częściowo uporządkowany, zwłaszcza w okolicach kaplicy, częściowo zarośnięty samosiejkami, pierwotny układ kompozycyjny zatarty.

Kaplica grobowa Sobierajskich pw. św. Michała Archaniola, wzniesiona w latach 1830-1845. Usytuowana w pñ.-wsch. części parku, na niewielkim wzniesieniu. Niewielka budowla na rzucie kwadratu, nakryta płytkim dachem namiotowym. Ściany murowane, tynkowane, zwieńczone wyładowanym gzymsem. Drzwi zamknięte odcinkiem łuku, osadzone w głębi płytkiego, murowanego ganku zamkniętego lekko nieregularnym, odcinkowym szczytem ujętym w dwie sterczyny zwieńczone akroterionami. Stan zachowania dobry, remontu wymagają schody.

Po zach. stronie drogi wiejskiej znajdowała się osada mieszkalna pracowników folwarku, a na pld. – podwórze gospodarcze.

• KOZIELSKO

Zespół kościoła parafialnego pw. św. Józefa, obejmuje kościół, plebanię, dom parafialny z pocz. XX w., bramę i ogrodzenie oraz cmentarz przykościelny.

Kościół pw. św. Józefa wzniesiony został w l. 1869-1874 według projektu Wiktora Strabowskiego. Świątynia neogotycka, wzniesiona w miejscu drewnianego kościoła, który spłonął w 1867 r. W wyposażeniu zachowane drewniane figury św. Antoniego i św. Teresy. Na zewnątrz, od strony prezbiterium jest umieszczona krypta, w której złożone są szczątki członków rodziny Moszczeńskich ze Stępushowa.

Kościół orientowany, jednonawowy z pseudotranseptem i z niewielkim, wielobocznie zamkniętym prezbiterium. Ściany murowane z cegły, oszkarpowane, z ceglany detalem o neogotyckim charakterze. Na osi fasady ostrołuczny otwór drzwi w profilowanej opasce, w rozbudowanym obramieniu: na parze lizen flankujących drzwi wsparta ostrołuczna arkada i dwie smukłe sterczyny spięte prostym gzymsem; pod gzymsem nadwieszony fryz arkadkowy wieńczący rząd smukłych, ostrołucznych blend. Powyżej portalu – rozeta w profilowanym obramieniu. Szczyt fasady schodkowy, kotarowy, rozczłonkowany nadwieszonymi sterczynami i ostrołuczными blendami wypełnionymi zamkniętymi trójlistnie biforiami i kolistym otworem. Otwory okienne w elewacjach bocznych, ostrołuczne, rozmieszczone między szkarpami. Wnętrze przykryte drewnianym sklepieniem, w prezbiterium sklepienie żebrowe.

Plebania, z k. XVIII w., rozbudowana w 1937 r. o werandę – prawdopodobnie wg projektu S. T. Mieczkowskiego. Parterowy budynek nakryty dwuspadowym dachem, z dwuosiowym gankiem w fasadzie, nakrytym dwuspadowo. Ściany murowane, tynkowane, rozczłonkowane pilastrami, dachy kryte ceramiczną dachówką. Otwory okienne prostokątne, w taśmowych opaskach.

Cmentarz przykościelny z XV w., ujęty murem z bramą, z ok. 1874 r. Owalny teren z kościołem pośrodku otoczony jest ceglany murem artykułowanym wąskimi otworami, na kamiennym cokole, zwieńczonym płaskim okapem, rozczłonkowanym wyższymi słupkami nakrytymi namiotowymi obdaszkami. Brama metalowa, flankowana bramkami; elementy osadzone na wysokich ceglanych słupkach z krzyżową blendą na licu i z nadwieszonym zwieńczeniem. Teren wokół kościoła utwardzony kostką betonową, zagospodarowany trawnikami; wzdłuż ogrodzenia - starodrzew. Zachowane płyty nagrobne z XVIII w. i XIX w. Teren wokół plebanii otoczony ogrodzeniem z ażurowych kwater betonowych.

• NIEMCZYN

Zespół kościoła paraf. pw. Wniebowzięcia NMP: kościół, cmentarz przykościelny otoczony ogrodzeniem z bramą.

Kościół neogotycki, wzniesiony w 1897 r. na miejscu drewnianego kościoła spalonego w 1888 r. Kościół jest najświętszym maryjnym sanktuarium w powiecie wągrowieckim. W ołtarzu głównym znajduje się obraz Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, natomiast przed prezbiterium, z prawej strony – płaskorzeźba Cudownej Matki Bożej Niemczyńskiej.

Kościół jednonawowy z węższym i niższym, zamkniętym poligonalnie prezbiterium z zakrystią, z wąską wieżą, wysuniętą ryzalitowo z osi fasady i z kruchtą na rzucie kwadratu – na osi elewacji zach. Ściany murowane z cegły, na kamiennym cokole, detal ceglany. Ostrołuczne okna rozmieszczone między szkarpami, na gzymsie wydzielającym dolną kondygnację ścian. Szczyt fasady ujęty w sterczyny nadwieszane nad narożnymi szkarpami, konturowany fryzmem arkadkowym. W ostatniej kondygnacji wieży – ostrołuczne otwory, w zwieńczeniu – ostrosłupowy hełm.

Cmentarz przykościelny z XVII w., formalnie nieczynny, ale od pld.-wsch. lokowane są współczesne pochówki. Płaski, prostokątny teren, porośnięty trawą, otoczony ażurowym ogrodzeniem z betonowych kwater. Od zach. – metalowa brama z 2 poł. XIX w., flankowana bramkami; elementy osadzone na wysokich ceglanych słupkach z krzyżową blendą na licu, z nadwieszonym zwieńczeniem. W centralnej części cmentarza – kościół ujęty utwardzonym obejściem na rzucie owalu. Na obrzeżu obejścia – starodrzew lipowy. Najstarszy zachowany nagrobek pochodzi z 1910 r.

Park dworski, 1 poł. XIX w., z kaplicą ewangelicką z pocz. XX w.; współwłasność Gminy Damasławek i prywatna. Park wchodził w skład zespołu dworskiego założonego przez Malczewskich herbu Awdaniec, którzy w 1817 r. wzniesli tu nowy dwór i założyli park krajobrazowy. W końcu XIX w. majątek został sprzedany Komisji Kolonizacyjnej, która w 1899 r. dokonała parcelacji. Na terenie parku w pocz. XX w. wzniesiono kaplicę ewangelicką przeznaczoną dla niemieckich osadników. Po II wojnie światowej relikwii dawnego zespołu dworskiego uległy dalszemu przeobrażeniu, rozebrano dwór, park został podzielony.

Niegdyś zajmował czworobok o powierzchni 4,7 ha, ograniczony drogami od płn. i wsch. Obecnie zachowany jest w formie szczątkowej – łączna powierzchnia drzewostanu wynosi 2,5 ha. W płn.-zach. części usytuowana jest kaplica – teren zaniedbany z samosiewkami. W części gminnej – boisko sportowe, wokół teren uporządkowany. Nie zachowane pierwotne granice parku i jego kompozycja, zachowana część starodrzewu, zawierająca wiąz szypułkowy, jesion wyniosły, topolę białą, olszę czarną, glóg i leszczynę. Wśród drzew zachowana aleja lipowa.

Kaplica ewangelicka, neobarokowa, wzniesiona w pocz. XX w.; własność prywatna, w bardzo złym stanie, grozi zawaleniem. Murowana, tynkowana, wzniesiona na rzucie prostokąta z mniejszą, prostokątną kruchtą. Dach czterospadowy, mansardowy, z wieloboczną sygnaturką zwieńczoną cebulastym hełmem. W górnej partii ścian – poziome, owalne otwory okienne w taśmowych opaskach. Obok kaplicy – dzwonnica murowana z pocz. XX w.

• SMUSZEWO

Zespół pałacowo-parkowy, XVIII w., 2 poł. XIX w.; własność prywatna: park i ruina pałacu. Zespół powstał zapewne na bazie założenia w końcu XVIII w. należącego do Władysława Binkowskiego. Potem majątek objęła rodzina Gutowskich, którzy byli inwestorami obecnego pałacu. W końcu XIX w. majątek przeszedł w ręce Edwarda Donimirskiego H. Brochwicz – do 1930 r., który przebudował dwór i przekomponował park. Po wyzwoleniu w pałacu utworzono mieszkania dla byłych pracowników, majątek został rozparcelowany. Na pocz. lat 90. XX w. zespół został opuszczony, pałac zaczął popadać w ruinę. Na pocz. XXI w. został sprzedany prywatnej osobie, lecz nowy właściciel zmarł w 2011 r. Układ przestrzenny zespołu został całkowicie przekształcony. Wyburzono zabudowania folwarczne, zmienił się przebieg dróg dojazdowych.

Park krajobrazowy, ukształtowany w 1 poł. XIX w., częściowo przekształcony w końcu XIX w. Zachował pierwotne granice i powierzchnię ok. 3,4 ha, nie zachowana kompozycja i układ ścieżek, liczne samosiejki. W częściowo zachowanym starodrzewie najliczniej występuje jesion wyniosły i kasztanowiec, świerk zwyczajny i lipa drobnolistna. Pałac usytuowany jest w płn.-wsch. części parku.

Pałac wzniesiony w latach 1870-1880, eklektyczny z elementami neoklasycyzmu, częściowo przebudowany w 1928 r. Budynek na rzucie prostokąta, podpiwniczony, dwukondygnacyjny, podwyższony o wąską ściankę kolankową, o rozczłonkowanej bryle, z niższymi skrzydłami i z trójkondygnacyjną, kwadratową wieżą – w płd.-zach. narożu. Obecnie w większości bez dachów. Ściany murowane, tynkowane, detal architektoniczny wypracowany w tynku: boniowanie ścian parteru, opaski okienne, lizeny, profilowane gzymsy, półtralki w płycinach podokiennych, ślepa balustrada w zwieńczeniu wieży, etc.

Grodzisko wczesnośredniowieczne, obszar AZP 42-32, nr stanowiska w miejscowości: 1, na obszarze: 93, wpisane do rejestru zabytków (nr rej. 1294/A z 29.11.1971 r.). Położone na płd. brzegu Jeziora Czeszewskiego, ok. 1500 m na płn.-zach. od wsi, ok. 30 m na wsch. od brzegu jeziora. Stanowisko obejmuje osadę otwartą kultury łużyckiej z okresu halszackiego oraz, zbudowane na jej pozostałościach, wczesnośredniowieczne grodzisko z IX w. Grodzisko wklęsłe, w znacznej mierze zniszczone, zachowane w formie podkowiastego wału, usytuowanego na skarpie rynn jeziernej. Wymiary zewnętrzne 66 x 32-36 m, wnętrza 22-25 x 51 m, powierzchnia wnętrza ok. 0,12 ha, wys. wału od dna fosy 4,2-4,8 m, od terenu otaczającego 1-3,3 m.⁶

Grodzisko kultury łużyckiej, obszar AZP 42-32, nr stanowiska w miejscowości: 3, na obszarze 95, wpisane do rejestru zabytków (nr rej. 1293/A z 29.11.1971 r.). Położone na wsch. brzegu Jeziora Czeszewskiego, pomiędzy wsiami Czeszewo, Kujawki i Smuszewo. Dzisiaj tworzy owalne wzniesienie o średnicy 185 m, wklęsłe w środku i dominujące nad okolicznymi łąkami i jeziorami. Z konfiguracji terenu wynika, że wzgórze pierwotnie mogło być wyspą. Grodzisko zamieszkiwane przez ludność kultury łużyckiej okresu halszackiego, powstało najprawdopodobniej 500-400 lat p.n.e.

Terenu grodu o powierzchni 2,2 ha był zabudowany drewnianymi domostwami o wymiarach 9,5 × 10 m usytuowanymi w siedmiu rzędach. Rzędy chat były rozdzielone ulicami o szerokości od 3 do 4,5 m. Przez środek grodziska biegła w kierunku południkowym ulica o szerokości 5 m. Osada była otoczona drewnianym wałem o szerokości 3,5 m i wysokości około 5 m. Od strony wewnętrznej wału biegła ulica szerokości 2,5 m. Od strony zewnętrznej wał był obłożony gliną i otoczony falochronem składającym się z ukośnie wbitych pali skierowanych ku grodowi. Schemat budowy grodu przypomina ten z innych znanych grodów obronnych kultury łużyckiej np. Izdebnio, Biskupin czy Sobiejuchy. Najprawdopodobniej gród był zamieszkiwany przez kilkadziesiąt lat. Znalezione na miejscu ślady pożaru i walk wskazują, że gród został zniszczony w wyniku napadu zbrojnego.

Pierwsze wzmianki o znaleziskach archeologicznych na terenie Smuszewa pochodzą z 2 poł. XIX w. W 1865 r. badania archeologiczne prowadził tu prof. Józef Łepkowski z Uniwersytetu Jagiellońskiego. Stanowisko nr 1 było badane w 1956 r. przez zespół pracowników Muzeum Archeologicznego w Warszawie, w ramach inwentaryzacji grodzisk pałuckich. W 1968 r. kontynuował badania zespół Dobromira Durczewskiego i ponownie – w 1984 r. W latach 1959-1966 zespół pracowników Muzeum Archeologicznego w Poznaniu prowadził systematyczne prace wykopaliskowe na stanowisku nr 3. W czasie tych badań odsłonięto łącznie 959 m². Po zakończeniu prac zorganizowano dwie wystawy czasowe prezentujące materiał zabytkowy pochodzący z grodu. W 1968 r. z inicjatywy Towarzystwa Przyjaciół Ziemi Pałuckiej wykonano w Wągrowcu rekonstrukcję domostwa znajdującego się na terenie osady. W ramach prowadzonych badań nad grodziskami wczesnej epoki żelaza przeprowadzono w 2004 r. badania geofizyczne. Trzy lata później wykonano zdjęcia lotnicze.⁷

⁶ <http://atlasgrodzisk.pl/?view=details&location=595>

⁷ T. Malinowski. Badania archeologiczne grodziska kultury łużyckiej w Smuszewie, pow. Wągrowiec, w 1959 r. „Sprawozdania Archeologiczne”. 13, 1961; D. Durczewski, Prasłowiański gród w Smuszewie. Poznań, 1970; E. Cnotliwy,

• STARĘŻYN

Park dworski z 2 poł. XIX w. W latach 60. XIX w. majątek nabył Bolesław Moszczeński herbu Nałęcz. W 1888 r. majątek przeszedł na Teodorę Moszczeńską, żonę Gustawa Raszewskiego herbu Grzymała. Kolejnym właścicielem dóbr został na pocz. XX w. Tomasz Bułakowski. Prawdopodobnie za rządów Bułakowskich przebudowano dwór – powiększono o skrzydło. Po wojnie dawny majątek został przejęty przez Skarb Państwa Polskiego. W zespole zachował się dwór – bezstylowy, nakryty dachem naczółkowym, wyremontowany w 2020 r.

Walory zabytkowe posiada park krajobrazowy, który aktualnie zajmuje trzy różne działki o łącznej powierzchni 2.62 ha. Zlokalizowany w środku wsi, po płn. stronie drogi nr 251. Obecnie przecięty drogą wiejską, przy której usytuowany jest dwór – budynek w układzie kalenicowym. Zwarta grupa zieleni parkowej zlokalizowana jest przy głównej drodze, w większości – w pld.-zach. części parku. Park zaniedbany, w bardzo złym stanie, zarosnięty samosiejkami i chwastami. Wśród starodrzewu: jesion amerykański i jesion wyniosły, lipa drobnolistna i brzoza.

• STĘPUCHOWO

Zespół pałacowy z parkiem, 1 poł. XIX w.-XIX/XX w.; własność prywatna. Właścicielem wsi w 1788 r. został Aleksandrowi Moszczeńskiemu herbu Nałęcz. Rodzina mieszkała tu do wybuchu II wojny światowej. Ok. 1860 r. Władysław Moszczeński zainicjował wzniesienie obecnego pałacu wg projektu Wiktora Stabrowskiego. Obok znajdował się folwark. W 1926 r. majątek miał własną elektrownię, gorzelnię, torfiarnię, suszarnię płatków ziemniaczanych, także kolejkę polną. W czasie II wojny w pałacu utworzono szkołę Hitlerjugend. Po wojnie dobra przeszły na Skarb Państwa Polskiego i zostały rozparcelowane, pałac przeznaczono na szkołę rolniczą z internatem. Po przeniesieniu szkoły pałac opustoszał i zaczęła się jego destrukcja. W 1995 r. zdewastowany budynek i park przejęła wnuczka Tadeusza Moszczeńskiego i inwestor – Adam Dujczyński, który podjął remont obiektu. Kilka lat temu zaprzestano remontu, pałac ulega degradacji; jest wystawiony na sprzedaż.

Zespół, położony w płn.-zach. części wsi, jest malowniczo rozlokowany na pld. brzegu jeziora Stępuchowskiego na powierzchni ok. 6,1 ha. Dwór usytuowany w płn.-zach. części parku, na zach. od dworu – dawny dziedziniec folwarczny. Z budynków folwarcznych zachowała się stodoła, gorzelnia i zespół czworaków – przy drodze dojazdowej do zespołu; tu zachowały się fragmenty dawnego ogrodzenia zespołu.

Park o nieregularnym, mocno rozczłonkowanym kształcie, zajmujący powierzchnię 5,21 ha, powstał w 1 poł. XIX w., na przełomie XIX/XX w. został przekomponowany. Stanowi połączenie parku krajobrazowego z elementami ogrodu geometrycznego. Pośrodku parku – staw i strumyk. Zachowany starodrzew i pierwotne granice, układ kompozycyjny zatarty. Przed płn. elewacją tarasu zlokalizowano rozległy taras, od którego prowadzą wschody wiodące kaskadowo nad brzeg jeziora, na współcześnie wybudowany pomost – molo. Teren przy pałacu i porządkowany, w pozostałej części liczne samosiejki.

Pałac, zbudowany w latach 1860-1870 wg projektu W. Stabrowskiego, prezentuje charakter neorenesansowej willi. Wzniesiony został na miejscu średniowiecznego grodziska, później zamku, z wykorzystaniem jego fundamentów i piwnic. Założony na rzucie prostokąta, wysoko podpiwniczony, dwukondygnacyjny budynek podwyższony o wąską ściankę kolankową z rzędem kolistych otworów, nakryty płytkim czterospadowym dachem. Po bokach ujęty niższymi skrzydłami, z których wsch. ma charakter oranżerii, zach. ujmuję czterokondygnacyjną wieżę na rzucie kwadratu. Główne wejście w elewacji pld. poprzedzone jest prostokątnym gankiem kolumnowym dźwigającym balkon i schodami. W szerokości elewacji płn. – rozległy taras konturowany wysokim murem oporowym. Ściany murowane, tynkowane, detal wypracowany w tynku: gzymsy międzykondygnacyjne i podokienne piętra, gzymsy wydzielające ściankę kolankową, gzyms wieńczący, w wieży – gzyms kroksztynowy, narożne lizeny, taśmowe opaski okienne. Otwory okienne prostokątne, okna wielopodziałowe.

Grodziska wczesnośredniowieczne w południowej części województwa pilskiego. Wyniki badań weryfikacyjnych., „Slavia Antiqua”, XXXII, 1989; Harding, Raczkowski. The date and internal organisation of early iron age fortified sites. „Przegląd archeologiczny”, 57, 2009

5.3.2. Zabytki archeologiczne⁸

Stanowiska archeologiczne są bardzo ważnym elementem krajobrazu kulturowego i stanowią podstawę wiedzy o najdawniejszych dziejach Gminy Damasławek. Ewidencja stanowisk archeologicznych nie jest jednak zbiorem zamkniętym i nie można wykluczyć, że w wyniku dalszej weryfikacji lub prowadzonych prac ziemnych nie uda się zidentyfikować nowych śladów osadniczych.

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

W celu ochrony stanowisk archeologicznych i nawastrzeń kulturowych podczas inwestycji związanych z zabudowaniem i zagospodarowaniem terenu, ważne jest określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków, w planach zagospodarowania przestrzennego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych w opiniach i decyzjach Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu.

Gmina Damasławek znajduje się na obszarze 6 sektorów AZP, na których znajdują się stanowiska archeologiczne: 42-32, 42-44, 43-32, 43-33, 44-32, 44-33. Poszczególne części Gminy Damasławek nie obejmują w całości żadnego z sektorów AZP. W sektorze 43-32 znajduje się największa część gminy, dalej w sektorze 43-33, 44-33, 44-32, 42-32, a najmniej w 42-33. Najwięcej stanowisk archeologicznych zlokalizowanych zostało na obszarze 43-32 (ponad 120), co związane jest z największym zasięgiem gminy w tej części. Więcej niż 60 stanowisk odnotowano w sektorze 43-33, co w głównej mierze jest związane z lokalizacją Damasławka oraz w sektorze 44-32, co z kolei wiąże się z występowaniem jeziora Stępuchowskiego. Potencjalnie dużo stanowisk odnotowano także w sektorze 42-32, na co również wpłynęło występowanie zbiornika wodnego. W tym miejscu należy przypomnieć, że lokacje osad od zarania dziejów zawsze dyktowało ukształtowanie terenu, dostępność wody pitnej, dogodna ekspozycja terenu do zamieszkania oraz odpowiednie do uprawy ziemi.

Pod względem chronologiczno-kulturowym na terenie Gminy Damasławek dominuje osadnictwo kultury łużyckiej z okresu epoki brązu, kultury przeworskiej z okresu wpływów rzymskich oraz osadnictwo z okresu wczesnego średniowiecza. Osadnictwo skupiało się w partiach niewielkich wyniesień morenowych, unikając na ogół wysoczyzn. Jednymi z najbardziej zasiedlonych były tereny wokół miejscowości Starężynek, kolejne skupisko osadnicze wystąpiło wokół wsi Kopanina, na północ od wsi Kozielesko oraz wokół Damasławka. Miejscem intensywnego osadnictwa był rejon miejscowości Niemczyn i Turza. Ważny jest również obszar wsi Smuszewo (jezioro Czeszewskie).

⁸ Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2017-2020

Poniżej przedstawiono w formie tabelarycznej oraz przestrzennej zabytki archeologiczne wpisane do rejestru zabytków. W Smuszewie odnotowuje się 2 stanowiska o najwyższym znaczeniu archeologicznym, które zostały omówione w rozdziale powyżej – Zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy. W przypadku stanowisk archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków istnieje zakaz prowadzenia wszelkich działań naruszających strukturę gruntu, a prace porządkowe prowadzone w jego obrębie wymagają uzgodnienia z WWKZ.

W Tabeli nr 1 przedstawiono liczbę stanowisk archeologicznych z wyróżnieniem na poszczególne funkcje. Na terenie Gminy Damasławek wyróżnić można 664 śladów osadnictwa, 103 punkty osadnicze, 55 osad, 18 cmentarzysk, 4 grodziska, 1 skarb oraz 1 kurhan. Znaleźiska luźne wystąpiły 14 razy.

Tabela 1. Liczba stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytku z terenu Gminy Damasławek

STANOWISKA ARCHEOLOGICZNE	ILOŚĆ	W TYM WPISANE DO REJESTRU
ślady osadnictwa	664	
punkty osadnicze	103	
osady	55	1
cmentarzyska	18	
grodziska	4	2
skarb	1	
kurhan	1	
luźne	14	
suma	860	

Źródło: www.zabytek.pl

Łącznie odnotowano 373 stanowiska na obszarze 17 miejscowości. Najwięcej stanowisk archeologicznych odnotowano w Stępuchowie – 35, Międzylesiu – 33, Dąbrowie – 33, Damasławku – 31, Niemczynie – 31, Turzy – 30 oraz Starężynku – 28. Wykres 4 charakteryzuje stanowiska archeologiczne z obszaru Gminy Damasławek. Załącznik 2 przedstawia wszystkie stanowiska archeologiczne z terenu gminy.

Liczba stanowisk nie jest stała, ponieważ mogą być do niej wpisywane kolejne stanowiska archeologiczne odkryte podczas prac wykopaliskowych.

W najbliższych latach w Gminie Damasławek planowane są inwestycje, które wiążą się z pracami ziemnymi, przez co niosą zagrożenia dla zabytków archeologicznych. Do działań takich należy wykonanie następujących inwestycji:

- Budowa sieci kanalizacyjnej w Damasławku, ul. Rolna;
- Przebudowa drogi gminnej w miejscowości Smuszewo;
- Budowa dróg dojazdowych do gruntów rolnych w miejscowości Dąbrowa;
- Budowa drogi nr 212050P w miejscowości Niemczyn;
- Budowa drogi w miejscowości Kozielsko od drogi nr 212011P do zejścia na kąpielisko gminne;
- Budowa drogi do domów wielorodzinnych w miejscowości Niemczyn;
- Budowa sieci wodociągowej i kanalizacji sanitarnej dla działek rekreacyjnych w miejscowości Kozielsko;
- Budowa kanalizacji sanitarnej z SUW Stępuchowo do istniejącego rurociągu grawitacyjnego w Kozielsku;
- Przebudowa ul. Piastowskiej, Placu Wiosny Ludów i ul. Pałuckiej w Damasławku;
- Budowa drogi nr 212015P w miejscowości Turza
- Rozbudowa i przebudowa oczyszczalni ścieków w Damasławku.

5.4. Dziedzictwo niematerialne⁹

Dziedzictwo niematerialne to przestrzeń kulturowa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki uznana za część własnego dziedzictwa. Jest rodzajem dziedzictwa, które jest przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne obejmuje: tradycje i przekazy ustne, w tym język, jako narzędzie przekazu, spektakle i widowiska, zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne, wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki, umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Gmina Damasławek wchodzi w skład rejonu etnograficznego Pałuki. Region ten nie stanowił nigdy oddzielnej jednostki terytorialno-administracyjnej Polski, jednakże można zauważyć pewne cechy, które wyróżniają ten obszar na tle pozostałych. Kulturowo Pałuki powiązane są z Wielkopolską oraz z Kujawami. Omawiany obszar niejednokrotnie zasiedlany był przez osadników, głównie z Niemiec. Pałuczanie zachowali poczucie własnej odrębności i przynależności do tzw. „małej ojczyzny”.

Elementem dziedzictwa niematerialnego charakteryzowanej jednostki jest m.in. gwara pałucka łącząca w sobie cechy gwar: Wielkopolski, Kujaw, Krajny. Z racji położenia geograficznego oraz historii w gwarze pałuckiej występują tzw. „germanizmy”, co tłumaczy się wielowiekowym przenikaniem słownictwa Polskiego i Niemieckiego.

Żywymi formami aktywności ludowej na terenie gminy są różnego rodzaju działalności zespołów ludowych i kół gospodyń wiejskich. Na terenie Gminy Damasławek działa 10 kół gospodyń wiejskich.

Do kulinarnego dziedzictwa regionu Pałuk zaliczyć można m. in. potrawy takie jak: czornina z owijkami, drożdżok z rabarbarum, zupa chlebowa, zupa z korbola czy gomółki.

Elementem wyróżniającym Pałuki jest strój ludowy. Strój pałucki kobiecy: składał się z białej koszuli ujętej w mankiet, pod szyją wykończoną haftowanym kołnierzem tzw. kryzą, sznurowanego gorsetu w kolorze ciemnym np. czarnym, ciemnozielonym, granatowym lub niebieskim, ozdobionego wzdłuż dekoltu przodów i podcięć pod pachami czerwoną lamówką. Spódnica z tkaniny kiedyś tkanej a obecnie gotowej także w ciemnym kolorze np. granatowym, bordowym, fioletowym, czarnym, u dołu ozdobne naszytka w kolorze tła lub czarnym. Charakterystyczny fartuszek w drobne paseczki w kolorze biało-niebieskim lub biało-czerwonym, lub biało-czerwonym, ozdobiony haftem w kolorze białym. Pod spodem halka, czerwona z czarnym haftowanym wzorem tzw. piekielnica. Włosy zaplecione w warkocze i przyozdobione kwiatami u panny, a u mężatek nakrycie głowy w postaci czepca z ozdobionymi haftem bandami, które służyły do wiązania i ozdoby. Strój męski: składa się z nakrycia głowy w postaci wysokiego kapelusza zwanego od kształtu świńskiego ryja – rijokiem, ozdobiony kwiatami w kolorze amarantowym, koszuli, czerwonej jak i z rękawami, latem białych spodni wpuszczanych do wysokich czarnych butów i kaftana w ciemnym kolorze takim jak czarny, granatowy lub ciemnozielony. Kaftan z sukna sięgał za kolana i przewiązany był czerwonym pasem.

Innym elementem związanym z dziedzictwem niematerialnym z terenu opisywanej gminy są bajki i legendy. Jedną z nich jest legenda o duchach i zjawach Damasławka.

Legendę o duchu człowieka z „rozwichrzonym włosiem, w kurtce myśliwskiej”, zna lokalna społeczność. Główny bohater pan, który w czasach swojej władzy uciskał poddanych, a teraz po śmierci pokutuje. W zimowe, księżycowe noce objeżdża on swoje dawne majątki. Upiór to błędny rycerz, jeden z tych, którzy w najeździe szwedzkim łupiąc okolicę Damasławka, ograbił kościół w Juncewie, dopuszczając się świętokradztwa. Za to właśnie ów główny sprawca pokutuje teraz, nie wiadomo tylko dlaczego aż na granicy juncewskiej.

Drugim, nękającym okolice Damasławka duchem jest niejaki Klatt. Jako miejsce swoich spacerów obrał sobie park i okolice plebanii przy damasławskim kościele, podobno widziany był też w blasku księżycy na polach Kopaniny. Duch ten to imiennik rzeczywistego Klatta, byłego dyrektora okręgu V. majątków

⁹ Program Opieki nad Zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2017-2020

rządowych, który zmarł w Kopaninie. Niewątpliwie to cień ducha pruskiego, który pokutuje na ziemi Drzymałów, gdyż wspomnienie Wrześni nie daje mu spokoju.

Transformacja ustrojowa na przełomie lat 80. i 90. XX w. spowodowała wśród mieszkańców Polski chęć przemian i poczucie wolności. Z biegiem czasu poszczególne regiony kraju mając na uwadze odrębną historię, tradycje, zwyczaje zaczęły zwracać uwagę na tożsamość lokalną. Jednostki samorządowe mogły dokonać ponownej oceny faktycznego stanu historii regionu i związanych z nią symboli, w tym gminnych herbów.

5.5. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Zgodnie z art. 7 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. formami ochrony zabytków są:

- wpis do rejestru zabytków;
- wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
- uznanie za pomnik historii;
- utworzenie parku kulturowego;
- ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Damasławek funkcjonują dwie z ww. form, jest to wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego.

5.5.1. Zabytki nieruchome wpisane do rejestru zabytków

Na terenie Gminy Damasławek znajduje się 18 zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków, w tym 2 stanowiska archeologiczne. Są to jedne z najcenniejszych elementów krajobrazu kulturowego na terenie gminy. Obiekty te objęte są wszelkimi rygorami prawnymi wynikającymi z treści odpowiednich aktów prawnych, w tym przede wszystkim – rygorami ochrony konserwatorskiej wynikającymi z przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Wszelkie działania podejmowane przy tego typu obiektach wymagają pisemnego pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków.

Wykaz zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Gminy Damasławek

Damasławek:

- park dworski, 1 poł. XIX, nr rej.: A-417 z 12.03.1982
- dworek, ob. plebania, 1 poł. XIX, nr rej.: A-584 z 3.05.1969

Kołybki:

- zespół pałacowy
- pałac, 1882, nr rej.: A-435 z 23.04.1983
- park, 1 poł. XIX, nr rej.: A-391 z 18.03.1981

Kopanina:

- park dworski, 1 poł. XIX, nr rej.: 1065/Wlkp/A z 23.06.1979:
- kaplica grobowa rodziny Sobierajskich, w parku, 1830, nr rej.: 1066/Wlkp/A z 23.06.1979

Kozielsko:

- kościół par. pw. św. Józefa, 1869-1874, nr rej.: A-737 z 4.12.1992
- plebania, XVIII, nr rej.: A-587 z 3.05.1969

Niemczyn:

- kościół par. pw. Wniebowzięcia NMP, 1897, nr rej.: 759/Wlkp/A z 21.02.1989 i z 31.08.2009
- cmentarz przy kościele (nieczynny), 1 poł. XIX, nr rej.: 759/Wlkp/A z 21.02.1989 i z 31.08.2009
- park dworski, 1 poł. XIX, pocz. XX, nr rej.: 726/Wlkp/A z 12.12.2008
- d. kaplica ewangelicka, w parku, pocz. XX, nr rej.: 726/Wlkp/A z 12.12.2008

Smuszewo:

- zespół pałacowy, nr rej.: 753/Wlkp/A z 23.06.1979, z 12.03.1982 i z 19.06.2009: pałac, 1870-80, 1928, park, 2 poł. XIX
- stanowisko archeologiczne – grodzisko wczesnośredniowieczne/osada kultury łużyckiej, AZP 42-32, stanowisko w miejscowości 1, na obszarze 93, nr rej. 1294/A z 29.11.1971 r.
- stanowisko archeologiczne – grodzisko kultury łużyckiej, AZP 42-32, stanowisko w miejscowości 3, na obszarze 95, nr rej. 1293/A z 29.11.1971 r.

Starężyn:

- park dworski, 2 poł. XIX, nr rej.: A-412 z 12.03.1982

Stępuchowo:

zespół pałacowy:

- pałac, 1860-70, nr rej.: 1091/A z 29.04.1970
- park, 1 poł. XIX, XIX/XX, nr rej.: A-392 z 28.03.1981

5.5.2. Zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków

Zabytki ruchome to przede wszystkim obiekty wchodzące w skład wyposażenia kościołów i kaplic. Zasoby sztuki sakralnej obejmują wszystkie kategorie zabytków: malarstwo, rzeźbę oraz rzemiosło artystyczne z całym jego zróżnicowaniem (złotnictwo, sprzęty stolarskie, tkaniny, szkło, witrażownictwo, ludwisarstwo). Zabytki ruchome to również elementy wystroju budowli, posiadające cechy indywidualnych wytworów artystycznych lub rzemieślniczych. Należą do nich m.in.: rzeźby, płaskorzeźby, polichromie naścienne lub stropowe, mozaiki, sztukaterie i różnego rodzaju detale architektoniczne. Za zabytki ruchome uznaje się także obiekty małej architektury, wykazujące wysoki poziom warsztatu artystycznego lub rzemieślniczego, dokumentujące historyczne trendy, np.: rzeźby ogrodowe, pomniki, obeliski, słupy, krzyże i kapliczki przydrożne, nagrobki.

Na terenie Gminy Damasławek do rejestru zabytków wpisane są elementy stanowiące wyposażenie kościołów w Damasławku, Kozielsku i Niemczynie. Ze względów bezpieczeństwa nie publikuje się szczegółowych informacji dotyczących tych obiektów.

Wykaz zabytków ruchomych wpisanych do rejestru zabytków na terenie Gminy Damasławek**Damasławek:**

- 5 elementów wyposażenia kościoła pw. św. Stanisława Biskupa, nr rej. 560/Wlkp/B z dnia 12.04.1984 r.

Kozielsk:

- 6 elementów wyposażenia kościoła pw. św. Józefa, nr rej. 558/Wlkp/B z dnia 11.04.1984 r.

Niemczyn:

- 3 elementy wyposażenia kościoła pw. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny, nr rej. 559/Wlkp/B z dnia 12.04.1984 r.

5.5.3. Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wraz z aktami wykonawczymi określa przedmiot, formy i zasady ochrony zabytków i opieki nad nimi. Ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym wraz z aktami prawnymi określa procedurę sporządzania i zakres merytoryczny miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Obie te ustawy wraz z ww. aktami dają narzędzie ochrony zabytków – miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego (MPZP). Ustawy te stanowią także podstawę uczestnictwa Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w procedurze sporządzania miejscowych planów.

Ochrona dziedzictwa kulturowego i zabytków w MPZP dotyczy nie tylko konkretnych obiektów i obszarów zabytkowych, lecz także wszelkich aspektów zagospodarowania przestrzennego ustalanego w planie dla całego obszaru opracowania.

Zgodnie z treścią art. 18 i art. 19 Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się m.in. przy sporządzaniu MPZP. W planach w szczególności:

- 1) uwzględnia się ustalenia krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami;
- 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu;
- 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami;
- 4) uwzględnia się ochronę:
 - zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia,
 - innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków,
 - parków kulturowych;
- 5) uwzględnia się ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami;
- 6) w zależności od potrzeb, ustala się strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Zgodnie z powyższym, miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego Gminy Damasławek, jako akty prawa miejscowego, stanowią podstawę planowania przestrzennego. Mają one wiążące nadrzędne znaczenie dla gospodarki nieruchomościami. W obowiązujących planach wyznaczono zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej, które przedstawiono poniżej. Obejmują one obiekty wpisane do rejestru zabytków i ujęte w ewidencji.

W zakresie zasad ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej ustala się:

- 1) dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w ewidencji zabytków:
 - a) nakaz zachowania formy architektonicznej, gabarytów i formy dachów;
 - b) zakaz: zmiany historycznych otworów okiennych i drzwiowych w budynkach mieszkalnych, historycznego podziału stolarki okiennej, nadbudowy, zmiany wysokości ścianki kolankowej i innych elementów zmieniających proporcje budynku, wykonywania lukarn od frontu budynku, realizacji balkonów i loggii, ocieplania budynków od zewnątrz,
 - c) dopuszczenie: doświetlenia poddaszy poprzez okna połaciowe lub lukarny umieszczone w osi okien lub drzwi kondygnacji niższej, realizacji lukarn na następujących zasadach: obowiązuje jedna forma lukarn na jednym budynku, rozmieszczenie lukarn musi być podporządkowane oryginalnym osiom, kompozycji elewacji, w szczególności nawiązywać do układu otworów okiennych i/lub drzwiowych, przy czym dachy lukarn nie mogą się łączyć oraz podporządkowane jednej linii poziomej na całej długości połaci dachu, maksymalna łączna powierzchnia lukarn nie może przekroczyć 25%, powierzchni dachu, przy czym powierzchnia okna w lukarnie nie może być większa niż 70% powierzchni oryginalnego otworu okiennego na obiekcie na którym będzie realizowana, rozbudowy budynków zabytkowych, pod warunkiem zachowania pierwotnego wyglądu elewacji budynku zabytkowego od strony frontowej i przy zachowaniu następujących warunków: rozbudowywana część budynku zabytkowego winna gabarytami, kompozycją elewacji, materiałami i detalem być

dostosowana do istniejącego budynku, wysokość budynku do kalenicy oraz wysokość górnej krawędzi elewacji (gzymsu lub okapu) części rozbudowanej nie mogą być wyższe niż wysokości budynku do tych elementów, w istniejącym budynku zabytkowym, kąt nachylenia dachu części rozbudowanej winien być dostosowany do kąta dachu istniejącego budynku zabytkowego, kalenica budynku dobudowywanego musi być skierowana prostopadłe do kalenicy budynku istniejącego lub jako kontynuacja kalenicy istniejącego budynku, ustala się obowiązek zachowania i odtworzenia historycznej formy stolarki okiennej i drzwiowej;

- 2) uzyskanie pozwolenia konserwatorskiego dla obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz uzgodnienia prac prowadzących do zmiany wyglądu zewnętrznego obiektów uwzględnionych w ewidencji zabytków;
- 3) w granicach strefy ochrony stanowisk archeologicznych oraz na terenie zabytkowych parków i cmentarzy, dla ochrony archeologicznego dziedzictwa kulturowego podczas prac ziemnych związanych z zabudowaniem bądź zagospodarowaniem terenu obowiązek prowadzenia badań archeologicznych, na które inwestor winien uzyskać pozwolenie WWKZ przed uzyskaniem decyzji o pozwoleniu na budowę zgodnie z przepisami odrębnymi do ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Wykaz obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego:

- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Kozielsko – uchwała Nr IV/28/07 Rady Gminy Damasławek z dnia 5 lutego 2007 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Kołybki – uchwała Nr XXXI/219/13 Rady Gminy Damasławek z dnia 27 czerwca 2013 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego dla obszaru farmy wiatrowej w gminie Damasławek z dnia 8 lutego 2010 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Niemczyn z dnia 30 września 2011 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego w rejonie wsi Mokronosy, Turza, Starężynek, Kopanina, Damasławek z dnia 15 czerwca 2012 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Gruntowice, Stępuchowo, Kozielsko, Międzyzlesie – uchwała Nr XXVI/184/12 Rady Gminy Damasławek z dnia 21 grudnia 2012 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Damasławek – uchwała Nr XVI/99/15 Rady Gminy Damasławek z dnia 2 listopada 2015 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Gruntowice, Międzyzlesie, Dąbrowa – uchwała Nr XX/125/16 Rady Gminy Damasławek z dnia 7 marca 2016 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Damasławek w rejonie ulicy Długiej – uchwała Nr VIII/50/19 Rady Gminy Damasławek z dnia 12 czerwca 2019 r.
- Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego wsi Damasławek w rejonie ul. Żnińskiej – uchwała Nr XXIII/148/20 Rady Gminy Damasławek z dnia 30 lipca 2020 r.

Obecnie Gmina Damasławek jest na etapie zmiany miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego w rejonie ul. Żnińskiej i Słonecznej.

5.6. Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami. Gminy mają dbać między innymi o: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie” oraz zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy: „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

- 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru,
- 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków,
- 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Szczegółowe wytyczne na temat opracowania i prowadzenia gminnej ewidencji zabytków zostały określone w Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2011 r., Nr 113, poz. 661) oraz Rozporządzeniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniającym ww. rozporządzenie.

Konsekwencją ujęcia obiektów lub obszarów niewpisanych do rejestru zabytków w gminnej ewidencji zabytków jest obowiązek uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków planowanych przy nich działań za pośrednictwem właściwego organu gminy lub organu administracji architektoniczno-budowlanej. Uzgodnienia z wojewódzkim konserwatorem zabytków w odniesieniu do ww. ustawy obiektów prowadzone są na etapie wydania decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego (art. 53. ust. 4 pkt 2, art. 60 ust. 1 ustawy z dnia 27 marca 2003 r.) oraz na etapie wydania decyzji o pozwoleniu na budowę lub rozbiórkę obiektu budowlanego (art. 39 ust. 3 ustawy z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane). Ponadto właściciele lub posiadacze zabytków ujętych w gminnej ewidencji zabytków mają obowiązek zawiadomienia wojewódzkiego konserwatora zabytków o wszelkich zagrożeniach, niekorzystnych zmianach oraz o zmianie stanu prawnego zabytku. Mają też obowiązek uczestniczenia w kosztach badań archeologicznych prowadzonych na swoim terenie.

Zawiadomienie o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków umieszcza się na stronie podmiotowej Biuletynu Informacji Publicznej do czasu zamieszczenia informacji odpowiednio o włączeniu karty adresowej zabytku, o włączeniu nowej karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo o wyłączeniu karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków. Ponadto Wójt (burmistrz, prezydent miasta) o zamiarze włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków, o sporządzeniu nowej karty adresowej zabytku albo o zamiarze wyłączenia karty adresowej zabytku z gminnej ewidencji zabytków zawiadamia właściciela lub posiadacza zabytku albo nieruchomości lub rzeczy ruchomej, która przestała być zabytkiem, na co najmniej 14 dni przed planowanym terminem włączenia karty adresowej zabytku do gminnej ewidencji zabytków albo wyłączenia tej karty z gminnej ewidencji zabytków.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zmieniona w 2010 r. istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków, poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków projektów decyzji o ustaleniu o warunków zabudowy i zagospodarowania terenu (WZIZT) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków.

Zgodnie z art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami podstawą do sporządzania programów opieki jest gminna ewidencja zabytków.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Damasławek (zwana dalej GEZ) została sporządzona we wrześniu 2010 r. w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomych (w tym obiekty wpisane do rejestru). Gmina Damasławek nie posiada GEZ w formie zbioru kart adresowych zabytków archeologicznych. Opracowano jedynie 2 karty adresowe dla zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków w 2010 r. Spis obiektów ujętych w GEZ zawierają Załącznik nr 1 i Załącznik nr 2, który zawiera spis stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych, do ujęcia w GEZ.

Ewidencja jest dokumentem otwartym – powinna być stale weryfikowana i aktualizowana. Dotyczy to także włączania nowych obiektów do GEZ.

Gmina Damasławek posiada w swojej własności 26 zabytków będących w GEZ, z czego jest właścicielem 3 obiektów rejestrowych. Z poniższego zestawienia wynika, że do własności gminnej należą 2 parki, 3 cmentarze, 3 obiekty szkolne, dawny dwór oraz pozostałe budowle.

Spis obiektów zabytkowych stanowiących własność Gminy Damasławek:

1. Damasławek, działka nr 371 – pozostałość zespołu folwarcznego
2. Damasławek, ul. Długa, nr posesji 12,13,14, działka nr 468 – zespół folwarczny
3. Damasławek, ul. Janowiecka, nr posesji 18, działka nr 166/1 – dom mur.
4. Damasławek, ul. Wągrowiecka, nr posesji 19, działka nr 106 – brama, zespół domów nr 19 mur.
5. Dąbrowa, działka nr 40 – cmentarz ewangelicki
6. Gruntowice, działka nr 35 – szkoła
7. Kopanina, nr posesji 5/6, działka nr 37/2 – sześciorak
8. Kopanina, działka nr 62/8 – park dworski, zespół dworski (obiekt ujęty w rejestrze zabytków)
9. Kopanina, działka nr 40 – spichlerz
10. Kopanina, nr posesji 45 – stajnia
11. Kopanina, działka nr 62/8 – kaplica grobowa rodziny Sobierajskich (obiekt ujęty w rejestrze zabytków)
12. Kopanian, działka nr 62/8 – zespół folwarczny
13. Kozielsko, nr posesji 13, działka nr 70 – dom mur.
14. Kozielsko, działka nr 59 – brama cmentarna mur.
15. Kozielsko, działka nr 59 – cmentarz rzymskokatolicki
16. Miąza, działka nr 309/1 – szkoła
17. Niemczyn, nr posesji 37, działka nr 134 – brama i ogrodzenie
18. Niemczyn, działka nr 144/2 – park dworski, zespół dworsko-folwarczny (obiekt ujęty w rejestrze zabytków)
19. Niemczyn, nr posesji 44, działka nr 141/4 – czworak, obecnie dom, zespół dworsko-folwarczny
20. Niemczyn, nr posesji 38, działka nr 125/7 – rządcówka
21. Niemczyn, działka nr 144/2 – zespół dworsko-folwarczny
22. Niemczyn, nr posesji 39, działka nr 125/8 – dwór, zespół dworsko-folwarczny
23. Rakowo, nr posesji 14, działka nr 47/2 – szkoła
24. Smuszewo – cmentarz ewangelicki
25. Strzynek, nr posesji 10, działka nr 10 – owczarnia, obecnie dom
26. Turza, działka nr 240 – remiza

6. Ocena stanu dziedzictwa kulturowego gminy – analiza SWOT

Analiza SWOT stanowi jedną z najpopularniejszych technik analitycznych, pozwalających na porządkowanie informacji oraz diagnozowanie sytuacji wspólnoty samorządowej w konkretnym aspekcie. Stanowi użyteczną pomoc przy dokonywaniu oceny zasobów i otoczenia danej jednostki samorządu terytorialnego, ułatwia też identyfikację problemów i określenie priorytetów rozwoju. Jej nazwa to skrót od pierwszych liter angielskich słów, stanowiących jednocześnie pola przyporządkowania czynników mogących mieć wpływ na powodzenie planu strategicznego – silne strony, słabe strony, szanse i zagrożenia.

Czynniki rozwoju podzielić można – ze względu na ich pochodzenie – na wewnętrzne, na które społeczność lokalna ma wpływ (silne i słabe strony), oraz na czynniki zewnętrzne – umiejscowione w bliższym i dalszym otoczeniu jednostki (szanse i zagrożenia), na które społeczność lokalna nie ma bezpośredniego wpływu. Jednocześnie czynniki te można podzielić według kryterium charakteru wpływu na społeczność lokalną, dzięki czemu wyróżnić można czynniki: pozytywne, czyli atuty i szanse, oraz negatywne, czyli słabości i zagrożenia.

W Tabeli nr 2 zostały przedstawione silne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia dotyczące zasobu zabytkowego, warunków dla realizacji działań w zakresie inicjowania, wspierania, koordynowania badań i prac budowlanych w odniesieniu do nieruchomości zabytkowych, jak również upowszechniania i promowania dziedzictwa materialnego i niematerialnego dla rozwoju Gminy Damasławek.

Tabela nr 2. Analiza SWOT

CZYNNIKI WEWNĘTRZNE I ZEWNĘTRZNE MAJĄCE WPLYW NA DZIEDZICTWO KULTUROWE GMINY DAMASŁAWEK	
SILNE STRONY	SŁABE STRONY
<ul style="list-style-type: none"> • unikatowe stanowiska archeologiczne (w tym grodziska); • duża liczba stanowisk archeologicznych; • dobry stan techniczny kościołów; • spuścizna obiektów o znaczeniu wielokulturowym; • • zasady ochrony zabytków ujęte w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego; • aktywnie działające jednostki zajmujące się krzewieniem kultury – Gminny Ośrodek Kultury w Damasławku i Gminna Biblioteka Publiczna w Damasławku; • świetlice wiejskie znajdujące się w 17 miejscowościach na terenie gminy; • oznakowane szlaki turystyczne; • położenie gminy, sprzyjające rozwojowi turystyki; • posiadanie Planów Odnowy Miejscowości; • przynależność gminy do licznych stowarzyszeń i związków, w tym do Stowarzyszenia „Jednostek Samorządu Terytorialnego „Komunikacja”, Stowarzyszenia „Wielkopolski Ośrodek Kształcenia i Studiów Samorządowych”, Związku Gmin Wiejskich Rzeczypospolitej Polskiej Poznań, 	<ul style="list-style-type: none"> • stan zachowania obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków; • brak opieki nad częścią parków i pałaców; • zły stan zabytkowych zespołów zieleni; • brak wykonanych kart stanowisk archeologicznych; • nieopracowana uchwała w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. • niewielkie oznakowanie obiektów zabytkowych; • przeciętna jakość usług turystycznych dostępności do bazy gastronomicznej i noclegowej w gminie; • niewystarczająca świadomość mieszkańców miejscowości o występowaniu zabytkowych obiektów (szczególnie w przypadku ewidencji). • niewykorzystany potencjał turystyczny, w tym w oparciu o najcenniejsze zabytki.

Stowarzyszenia „Dolina Welny”.	
SZANSE	ZAGROŻENIA
<ul style="list-style-type: none"> • wzrastająca liczba właściwie przeprowadzanych prac remontowo-budowlanych przez prywatnych właścicieli obiektów zabytkowych; • występowanie obiektów i zespołów zabytkowych mogących zainteresować potencjalnych turystów; • dynamicznie rozwijającą się działalność kulturalna; • rozbudowa ścieżek i tras rowerowych; • modernizacja zabytkowych obiektów na terenie gminy z wykorzystaniem dotacji krajowych i unijnych; • opracowania strategiczne zmierzające do zrównoważenia rozwoju kultury w regionach wiejskich i realizacja wytyczonych zadań; • uwzględnienie potrzeb ochrony dziedzictwa kulturowego w dokumencie studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz strategii rozwoju gminy; • wspomaganie przedsięwzięć zmierzających do zachowania i kształtowania ładu przestrzennego z utrzymaniem właściwej ekspozycji obiektów zabytkowych i dostosowywaniem nowej zabudowy do wartości historycznych miejsc; • rozwój ruchu turystycznego z wykorzystaniem systemu NEFAR; • rozwój szlaków turystycznych opartych na dziedzictwie kulturowym; • kreowanie nowych obszarów i produktów turystycznych w oparciu o atrakcyjny sposób zagospodarowania obiektów zabytkowych; • systematyczne opracowywanie aktualizacji dokumentów na poziomie gminy; • rosnąca rola samorządu włączającego się w sferę ochrony dziedzictwa; • wprowadzenie i egzekwowanie polityki ochrony walorów środowiska naturalnego i kształtowania przestrzennego; • możliwość wsparcia finansowego z różnych źródeł, w tym ze środków Unii Europejskiej; • wzrost dotacji na prace z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, w tym na prace konserwatorskie i obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków. 	<ul style="list-style-type: none"> • brak realnych systematycznych zachęt dla prywatnych inwestycji w zabytki; • pogarszający się stan techniczny niektórych obiektów zabytkowych na terenie gminy; • sezonowość turystyki; • bardzo wysokie koszty remontów obiektów zabytkowych; • spadek zainteresowania turystyką lokalną, w tym agroturystyką na rzecz preferowania turystyki zagranicznej; • zanik tradycji i tożsamości lokalnej, związany ze zmianą stylu życia; • działania inwestycyjne prowadzone m.in. przez prywatnych właścicieli obiektów, w których interes indywidualny inwestora jest przedkładany nad dobro społeczne, tj. dobro zabytku; • samowola budowlana – wprowadzanie elementów obcych, nowej zabudowy, np. nieprzemysłanej, niezgodnej z historyczną kolorystyką; • niedostosowanie sposobu użytkowania niektórych obiektów zabytkowych do ich charakteru; • odpływ wysoko wykwalifikowanej kadry z terenu gminy, migracja zarobkowa młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem; • degradacja i powolne wygaszanie opuszczonych obiektów zabytkowych oraz zapomnianych cmentarzy, szczególnie ewangelickich.

7. Założenia programowe oraz zasady oceny realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa główne cele GPOnZ, do których należą:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju,
- uwzględnienie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej,
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania,
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego,
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami,
- określenie warunków współpracy w właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków,
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

Niniejszy GPOnZ jest programem kierunkowym, uwzględniającym także założenia ogólnych planów i opracowań strategicznych, dotyczących rozwoju społeczno-gospodarczego Gminy Damasławek. Z drugiej strony ideą nadrzędną GPOnZ jest budowanie tożsamości kulturowej regionu i silnych związków mieszkańców z zamieszkałym przez nich terenem i jego przeszłością. Priorytety i kierunki działań sformułowane są w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza 4-letni okres obowiązywania GPOnZ.

W GPOnZ wyznaczono priorytety, kierunki działań wraz z zadaniami, które są kontynuacją działań określonych w Gminnym programie opieki nad zabytkami Gminy Damasławek na lata 2011-2014 i 2017-2020. Zostały one sformułowane w perspektywie wieloletniej i wykraczają często poza czteroletni okres obowiązywania GPOnZ. Możliwy jest podział realizacji zadań na podokresy w powiązaniu z ustawowym obowiązkiem złożenia po 2 latach przez władze gminy sprawozdania z częściowego wykonania GPOnZ. Wykonanie takiego sprawozdania, powinno być poprzedzone oceną poziomu realizacji GPOnZ, która powinna uwzględniać: wykonanie zadań, które zostały przyjęte do realizacji w czteroletnim okresie obowiązywania GPOnZ oraz efektywność ich wykonania. Sposób weryfikacji zadań został ujęty w ostatniej kolumnie w Tabeli nr 3 i 4.

Priorytety Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami:

Priorytet I. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego.

Priorytet II. Sporządzenie dokumentacji oraz aktualizowanie danych dotyczących obiektów zabytkowych

Priorytet III. Pobudzenie mieszkańców w zakresie dbania o spuściznę kulturową

Priorytet IV. Promocja dziedzictwa kulturowego.

W ramach poniższych priorytetów określono kierunki działań, które mają być uzyskane przez konkretne, przypisane do nich szczegółowe zadania.

Tabela nr 3. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Damasławek

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
Priorytet I. Ochrona i kształtowanie krajobrazu kulturowego		
Ograniczenie negatywnych zjawisk sprzyjających degradacji zabytków	Podjęcie działań inwestycyjnych związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych – zgodnie z Lokalnym Programem Rewitalizacji	Jakie działania podjęto/ zrealizowano
	Umieszczenie w widocznym miejscu tablic informacyjnych na obszarze zapomnianych cmentarzy oraz podjęcie również prac porządkowych na cmentarzach stanowiących własność Gminy Damasławek.	Czy i gdzie umieszczono tablice, gdzie i jakie prace porządkowe wykonano, ich zakres
	Podjęcie starań o uzyskanie środków zewnętrznych na rewaloryzację zabytków będących własnością gminy.	Czy pozyskano środki, z jakich środków, na jakie obiekty, zakres prac
	Realizacja zadań własnych Gminy Damasławek w kwestii poprawy stanu i utrzymania obiektów zabytkowych, będących jej własnością lub współwłasnością.	Jakie obiekty wyznaczono do remontu, co zrealizowano, zakres działań, wartość inwestycji, czy pozyskano dofinansowanie/dotacje
	Opracowanie uchwały w sprawie przyznawania dotacji na prace restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków o obiekty ujęte w gminnej ewidencji zabytków.	Czy opracowano uchwałę
	Opracowywanie sprawozdań z realizacji zadań GPOnZ zgodnie z przepisami co dwa lata, następnie przedstawienie sprawozdania na sesji Rady Gminy.	Czy opracowano sprawozdania, czy były prezentowane na sesji
	Pielęgnacja zabytkowych parków w szczególności w Damasławku, Kopaninie i Niemczynie (poprawa zdrowotności drzewostanu, wykonanie nowych ścieżek, ławek, oświetlenia oraz obiektów małej architektury, wprowadzenie nowych nasadzeń, rewitalizacja stawów, inwentaryzacja drzewostanu, eliminacja drzew chorych, zabiegi fitosanitarne, zabiegi pielęgnacyjne) wraz z uzgodnieniami WKZ.	Zakres pielęgnacji parków, czy uporządkowano teren, czy oznakowano, ile obiektów, wartość poniesionych środków, z kim współpracowano
	Modernizacja zabytkowych obiektów, które obecnie pełnią funkcję świetlic wiejskich.	Ile obiektów poddano modernizacji, ich zakres, wartość zaplanowanych/ poniesionych środków
Priorytet II. Sporządzenie dokumentacji oraz aktualizowanie danych dotyczących obiektów zabytkowych		
Dokumentacja dziedzictwa kulturowego	Aktualizacja gminnej ewidencji zabytków nieruchomych we współpracy z WKZ.	Czy wykonano, czy dodano/ usunięto obiekty
	Sporządzenie gminnej ewidencji zabytków archeologicznych we współpracy z WKZ do końca 2025 r.	Czy wykonano karty
	Opracowanie oraz coroczna aktualizacja Planu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych.	Czy opracowano Plan, czy aktualizowano
Priorytet III. Pobudzenie mieszkańców w zakresie dbania o spuściznę kulturową		
Zwiększenie świadomości kulturowej wśród dzieci i młodzieży przez jej włączenie w różne formy aktywności	Organizacja konkursów historycznych w oparciu o lokalne dziedzictwo kulturowe.	Ilość zorganizowanych konkursów, ich tematyka, z kim współpracowano
	Upowszechnianie edukacji w zakresie ochrony dziedzictwa kulturowego, poprzez zaangażowanie placówek oświatowych, wychowawczych oraz kościelnych w organizowanie warsztatów, pracowni, szkoleń, wykładów we ścisłej współpracy z Gminnym Ośrodkiem Kultury	Jakie działania zaplanowano, jakie zrealizowano, z kim współpracowano

KIERUNKI DZIAŁAŃ	ZADANIA	SPOSÓB WERYFIKACJI
	w Damasławku i Gminną Biblioteką Publiczną w Damasławku wraz z filią w Niemczynie. Organizacja wycieczek krajoznawczych, rowerowych po najciekawszych miejscach gminy dla uczniów szkół podstawowych w ramach zajęć lekcyjnych.	
Priorytet IV. Promocja dziedzictwa kulturowego		
Tworzenie odpowiedniej infrastruktury turystycznej	Wsparcie merytoryczne w celu opracowania tablic informacyjnych zawierających podstawowe informacje na temat najbardziej wartościowych zabytków rejestrowych, które zamieszczone zostaną na zewnątrz obiektów.	Ile tablic umieszczono, gdzie, wartość przeznaczonych środków
	Wspieranie rozwoju gospodarstw agroturystycznych.	Czy i w jaki sposób wspierano gospodarstwo, z kim współpracowano
	Wyznaczenie szlaku turystycznego promującego gminne zabytki rejestrowe.	Czy wyznaczono szlak, jakie obiekty zostały w nim ujęte, z kim współpracowano
Promocja historii i dziedzictwa kulturowego	Wsparcie opracowania pozycji literackiej o lokalnym dziedzictwie Damasławka i okolic.	Czy opracowano, ilość wydanych pozycji, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
	Opracowanie ulotek promujących zabytki gminy (również w formie edukacyjnej).	Gdzie rozpowszechniano, w jakiej formie, informacje na jaki temat, z kim współpracowano, wartość przeznaczonych środków
	Rozpowszechnienie informacji na temat rejestru zabytków z terenu gminy.	

8. Instrumentarium realizacji Gminnego programu opieki nad zabytkami

GPOnZ realizowany będzie poprzez wykonanie wskazanych zadań, na rzecz osiągnięcia przyjętych kierunków działań. Podstawę instrumentarium stanowią obowiązujące przepisy prawa oraz zawarte w nich regulacje. Regulacje te dotyczą instrumentów ekonomiczno-prawnych, społecznych oraz finansów publicznych. Zakłada się, że zadania określone w niniejszym GPOnZ będą wykonywane za pomocą następujących instrumentów:

- **instrumenty prawne**, wynikające z obowiązujących przepisów prawnych:
 - wpis do rejestru zabytków,
 - decyzje administracyjne z zakresu ochrony i opieki nad zabytkami, np. wojewódzkiego konserwatora zabytków;
 - ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami,
 - ustawa o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym,
 - ustawa Prawo budowlane,
 - ustawa Prawo ochrony środowiska,
 - ustawa o ochronie przyrody,
 - ustawa o gospodarce nieruchomościami,
 - ustawa o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej,
 - ustawa o zmianie niektórych ustaw w związku ze wzmocnieniem narzędzi ochrony krajobrazu.
- **instrumenty finansowe**:
 - korzystanie z programów uwzględniających finansowanie z funduszy europejskich oraz dotacje, subwencje,
 - współpraca pomiędzy podmiotami publicznymi a sektorem prywatnym w ramach „Partnerstwa publiczno-prywatnego” (PPP).

• instrumenty społeczne:

- prowadzenie działań z zakresu współpracy i współdziałania z właścicielami oraz użytkownikami zabytków (władzami kościelnymi i parafiami, osobami fizycznymi), a także edukacja i informacja odnośnie dziedzictwa kulturowego Gminy Damasławek),
- edukacja kulturowa,
- pozyskanie poparcia społecznego na rzecz ochrony środowiska kulturowego,
- współdziałanie z organizacjami społecznymi.

• instrumenty koordynacji:

- realizacja projektów i programów Gminy Damasławek dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego gminy (np. strategia rozwoju gminy, plany rozwoju lokalnego, programy ochrony środowiska przyrodniczego, koncepcje, plany rewitalizacji),
- współpraca z wojewódzkim konserwatorem zabytków,
- współpraca z sąsiednimi samorządami w celu wypracowania wspólnej polityki ochrony środowiska kulturowego i przyrodniczego.

• instrumenty kontrolne:

- aktualizacja i weryfikacja gminnej ewidencji zabytków,
- oceny zmian w zagospodarowaniu przestrzennym Gminy Damasławek,
- sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji GPOnZ oraz aktualizacja GPOnZ związana z ustawowym czteroletnim okresem obowiązywania,
- monitorowanie stanu zachowania i funkcjonowania środowiska kulturowego,
- prowadzenie stałej obserwacji procesów i zjawisk istotnych z punktu widzenia realizacji GPOnZ.

9. Źródła finansowania Gminnego programu opieki nad zabytkami

Zgodnie z obowiązującą ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dbałość o zabytek polega między innymi na zapewnieniu warunków do dokumentowania zabytku, popularyzacji wiedzy o nim, prowadzeniu prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych oraz utrzymaniu zabytku i jego otoczenia w jak najlepszym stanie. Finansowanie tych działań jest obowiązkiem nie tylko właściciela zabytku, lecz także każdego podmiotu mającego tytuł prawny do zabytku, a więc trwałych zarządców, użytkowników wieczystych. Dla jednostki samorządu terytorialnego posiadającej tego rodzaju tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest zadaniem własnym. Ochrona zabytków i opieka nad nimi, a także wszelkie działania związane ze zmianą ich funkcji w przestrzeni publicznej oraz ich popularyzacją i udostępnianiem społecznym, mogą być finansowane z różnych źródeł w zależności od typu działań.

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Ważne jest, by władze gminy z własnej inicjatywy podjęły próbę wygoszparowania w budżecie środków przeznaczonych na realizację zapisów GPOnZ. Tym bardziej, że znaczna część źródeł zewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego w finansowanych przez nie projektach. Główny obowiązek związany z opieką, ochroną oraz finansowaniem wszelkich prac konserwatorskich lub robót budowlanych, spoczywa na właścicielach i użytkownikach obiektów zabytkowych.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

• źródła krajowe:

- dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- dotacje wojewódzkie,
- dotacje gminne,
- Fundusz Termomodernizacji i Remontów,
- Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej,

- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW),
- fundusze od fundacji,
- Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków,
- Fundusz Kościelny.

• **źródła pozostałe:**

- źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- źródła pozaunijne – Mechanizm Norweski i Mechanizm Finansowy EOG.

9.1. Dotacje

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań, które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich,
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych,
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej,
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich,
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami Prawa budowlanego,
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz,
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku,
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku,
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki,
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności,
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych odrzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych,
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności,
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej,
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomych o własnych formach krajobrazowych,
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu,
- zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków,
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100% nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

• **Dotacje Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków** – przyznawane są zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz rozporządzeniem Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 16 sierpnia 2017 roku w sprawie dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

Środki finansowe na dany rok pozostające w dyspozycji Wielkopolskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków przyznawane są na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach ruchomych i nieruchomych na podstawie wniosków złożonych przez właścicieli lub posiadaczy zabytków, wg wzorów zamieszczonych na stronie internetowej Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Poznaniu. Na stronie znajduje się także regulamin wewnętrzny przyznawania dotacji.

• **Dotacje wojewódzkie i powiatowe**

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa/Powiatu w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje Urzędu Marszałkowskiego Województwa Wielkopolskiego – zasady udzielania dotacji przez Województwo szczegółowo określa Uchwała nr XXIX/409/08 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 1 grudnia 2008 r. Dotacje udzielane są w ramach otwartego konkursu ofert na zadania publiczne Województwa Wielkopolskiego w dziedzinie ochrony dziedzictwa kulturowego – ochrona zabytków i opieka nad zabytkami. Podstawą udzielenia dotacji jest prawidłowo złożony wniosek wraz z kompletem załączników.

Dotacje Starostwa Powiatu Wągrowieckiego – reguluje uchwała nr XV/88/2007 Rady Powiatu Wągrowieckiego z dnia 21 grudnia 2007 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. Urz. Woj. Wlkp. z 2008 r., Nr 8, poz. 204 ze zm.).

• **Dotacje gminne**

Zgodnie z art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, ustawą o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz niektórych innych ustaw oraz zgodnie z ustawą z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym dofinansowanie na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków może być udzielone przez organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, na zasadach określonych w podjętej przez ten organ uchwale. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków określa odpowiednia uchwała podjęta przez radę gminy.

Gmina Damasławek nie posiada opracowanej uchwały w sprawie udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków.

9.2. Źródła zewnętrznego finansowania – krajowe

• Konkurs „Zabytek Zadbane”

„Zabytek Zadbane” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

• Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię cieplną.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły – wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

• Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i cieplnej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

- **Program Kultura – Interwencje**

Organizatorem Programu Kultura – Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmocnienia tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

- **Finansowanie z fundacji**

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

- **Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków**

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywnien wyznaczonych wskutek postępowania w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzone przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

- **Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie**

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

- **Fundusz Kościelny**

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

9.2.1. Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

• Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

Strategicznym celem programu jest zachowanie materialnego dziedzictwa kulturowego, realizowane poprzez konserwację i rewaloryzację zabytków nieruchomych i ruchomych oraz ich udostępnianie na cele publiczne.

W ramach Programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);
- 4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych).

Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

• Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

• Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

- 1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;
- 2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

9.3. Źródła zewnętrznego finansowania – pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej.

• Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 – Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiągnięciu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

– Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury

– Działanie 8.2 Ochrona zabytków.

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

• Fundusze Europejskie na Rozwój Cyfrowy 2021-2027

Priorytet II: Zaawansowane usługi cyfrowe – jednym z celów programu jest stymulowanie rynku ponownego wykorzystywania zasobów kultury i danych naukowych. Powstałe e-usługi powinny zapewnić zdalny dostęp do unikalnych narzędzi oraz umożliwić przetwarzanie, analizę, bezpieczne gromadzenie i archiwizację dużych zbiorów danych, co będzie skutkowało przyspieszeniem rozwoju takich obszarów jak np.: kultura i rozrywka, motoryzacja, e-zdrowie, transport, bezpieczeństwo publiczne, energetyka, technologie finansowe czy rolnictwo.

2.1 Wysoka jakość i dostępność e-usług publicznych – np. tworzenie, rozwój, integracja e-usług publicznych, wykorzystanie potencjału informacji sektora publicznego (ISP) i technologii w administracji z zastosowaniem np. analiz wielkich zbiorów danych oraz metod sztucznej inteligencji.

2.3 Cyfrowa dostępność i ponowne wykorzystanie informacji – np. digitalizacja zasobów kultury, administracji i nauki (m.in. dane z badań naukowych oraz zasobów edukacyjnych finansowanych ze środków publicznych). Program zakłada podejmowanie działań zwiększających otwartość oraz poziom ponownego wykorzystania danych z zasobów kultury (w tym niebędących ISP), nauki i administracji. Wsparcie będzie udzielane również na budowę lub modernizację i udostępnianie rozwiązań informatycznych do prowadzenia zaawansowanej analityki danych z wykorzystaniem nowych technologii.

Beneficjentami Programu mogą być m.in.: instytucje kultury, przedsiębiorcy, obywatele, NGO.

• Kreatywna Europa 2021-2027

Kreatywna Europa (Creative Europe) to program Komisji Europejskiej, którego celem jest wsparcie ponadnarodowych działań europejskich sektorów kultury, audiowizualnego i kreatywnego w obszarze kultury i sztuki przyczyniających się do budowania kompetencji, profesjonalizacji i zwiększania konkurencyjności sektorów na rynku globalnym, wpływ na zwiększanie dostępu do kultury i sztuki, docieranie do nowych grup odbiorców i zwiększanie uczestnictwa w kulturze, rozwój współpracy międzynarodowej oraz wsparcia ponadnarodowego obiegu europejskich dzieł i twórców, ochrony i propagowania różnorodności kulturowej i językowej oraz europejskiego dziedzictwa kulturowego, wykorzystanie technologii i wdrażanie innowacji w sektorach oraz dostosowania sektorów do zmiany cyfrowej.

W ramach nowej edycji Programu istotne będą także wsparcie sektorów w odbudowie po kryzysie wywołanym pandemią COVID-19, zrównoważony rozwój i zielona transformacja sektorów, równość i równouprawnienie oraz włączanie społeczne poprzez kulturę i sztukę.

Program będzie wdrażany poprzez komponenty:

– komponent Media – wspierający działania sektora audiowizualnego,

- komponent Kultura – wspierający działania sektorów kultury i kreatywnego,
- komponent międzysektorowy – wspierający rozwój innowacji w projektach łączących sektory kultury, kreatywny i audiowizualny, a także sektor wysokiej jakości mediów informacyjnych i rozwój umiejętności krytycznego korzystania z mediów.

10. Bibliografia

1. Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.
2. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.
3. Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.
4. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. – Prawo budowlane.
5. Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. – Prawo ochrony środowiska.
6. Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody.
7. Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami;
8. Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej.
9. Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem.
10. Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Damasławek.
11. Materiały udostępnione przez Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Poznaniu.
12. T. Malinowski. Badania archeologiczne grodziska kultury łużyckiej w Smuszewie, pow. Wągrowiec, w 1959 r. „Sprawozdania Archeologiczne”, 13, 1961.
13. D. Durczewski, Prasłowiański gród w Smuszewie. Poznań, 1970.
14. E. Cnotliwy, Grodziska wczesnośredniowieczne w południowej części województwa pilskiego. Wyniki badań weryfikacyjnych., „Slavia Antiqua”, XXXII, 1989.
15. Harding, Raczkowski. The date and internal organisation of early iron age fortified sites. „Przegląd archeologiczny”, 57, 2009.
16. <http://atlasgrodzisk.pl/?view=details&location=595>.
17. Gminny Program opieki nad zabytkami dla Gminy Damasławek na lata 2011-2014 oraz na lata 2017-2020.
18. W. Pastuszka: Sąsiedzi Biskupina.
19. www.archeowiesci.pl.
20. <https://smuszewo.wordpress.com/>.
21. <https://gminadamaslawek.pl/>.
22. www.nid.pl.
23. www.nimoz.pl.
24. www.stat.gov.pl/gus.
25. www.isap.sejm.gov.pl.

11. Spis tabel

1. Tabela nr 1. Liczba stanowisk archeologicznych zewidencjonowanych i wpisanych do rejestru zabytku z terenu Gminy Damasławek.
2. Tabela nr 2. Analiza SWOT.
3. Tabela nr 3. Zakres działań w zakresie ochrony i zarządzania dziedzictwem kulturowym Gminy Damasławek.

12. Załączniki

Załącznik nr 1. Spis obiektów ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Damasławek

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBCENA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
1	Damasławek	kościół (poewangelicki) p.w. św. Stanisława BM - zespół kościół parafialny	kościół parafialny	dobry	1914-1922	Kościelna	
2	Damasławek	dwór Reców - zespół kościół parafialny p.w. św. Stanisława BM	plebania kościół	dobry	1 poł XIX w., 1920	Kościelna 4	A-584 z 03.05.1969
3	Damasławek	mur kościelny + brama - zespół kościół parafialny p.w. św. Stanisława BM	mur kościelny	dobry	ok. 1920	Kościelna	
4	Damasławek	park dworski - zespół kościół parafialny p.w. św. Stanisława BM	park	zaniedbany	1 poł. XIX w.	Kościelna	A-417 z 12.03.1982
5	Damasławek	budynek mieszkalny - pozostałości zespołu folwarcznego	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kościelna 3	
6	Damasławek	budynek gospodarczy - pozostałości zespołu folwarcznego	budynek gospodarczy	dobry	pocz. XX w.	Kościelna 3	
7	Damasławek	budynek gospodarczy- pozostałości zespołu folwarcznego	budynek gospodarczy	zaniedbany	pocz. XX w.	Kościelna 3	
8	Damasławek	spichlerz - pozostałości zespołu folwarcznego	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kościelna 5	
9	Damasławek	brama wjazdowa - pozostałości zespołu folwarcznego	brama wjazdowa	dobry	pocz. XX w.	Kościelna 3	
10	Damasławek	kaplica cmentarna - zespół cmentarza	kaplica cmentarna	dobry	l. 20-te XX w.	Lipowa	
11	Damasławek	brama cmentarza - zespół cmentarza	brama cmentarza	dobry	l. 20-te XX w.	Lipowa	
12	Damasławek	dworzec - zespół dworca kolejowego	dworzec kolejowy	zaniedbany	pocz. XX w. (1900 r.)	Kolejowa	
13	Damasławek	rampa kolejowa - zespół dworca kolejowego	rampa kolejowa	zaniedbany	pocz. XX w. (ok. 1900 r.)	Kolejowa	
14	Damasławek	toalety dworcowe - zespół dworca kolejowego	toalety dworcowe	zły	pocz. XX w. (ok. 1900 r.)	Kolejowa	
15	Damasławek	wiata przejścia podziemnego na perony - zespół dworca kolejowego	wiata przejścia	zaniedbany	pocz. XX w.	Kolejowa	
16	Damasławek	wiata przejścia podziemnego na perony - zespół dworca kolejowego	wiata przejścia	zaniedbany	pocz. XX w.	Kolejowa	
17	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kolejowa 1	

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
18	Damasławek	budynek mieszkalny + gospodarczy - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kolejowa 3	
19	Damasławek	budynek mieszkalny + gospodarczy - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kolejowa 5	
20	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	poczta, budynek	dobry	pocz. XX w.	Kolejowa 7	
21	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kolejowa 9	
22	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kolejowa 10	
23	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Długa 1	
24	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Długa 2	
25	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Długa 4	
26	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Długa 5	
27	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Długa 7	
28	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Podgórna 12	
29	Damasławek	budynek mieszkalny + budynek gospodarczy + brama wjazdowa	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Podgórna 13	
30	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół domu nr 14	budynek mieszkalny	dobry	lata 20/30-te XX w.	Podgórna 14	
31	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	zaniedbany	lata 20-te XX w.	Podgórna 15	
32	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Podgórna 16	
33	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Podgórna 20	
34	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Podgórna 21	
35	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	2 poł. XIX w.	Janowiecka 8	
36	Damasławek	dawna szkoła - budynek mieszkalno-usługowy	budynek mieszkalno- usługowy	dobry	pocz. XX w.	Janowiecka 2	
37	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Janowiecka 15/17	
38	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Janowiecka 16	

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
39	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Janowiecka 19	
40	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Janowiecka 22	
41	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Janowiecka 27	
42	Damasławek	budynek mieszkalny+ gospodarczy	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Janowiecka 33	
43	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Janowiecka 34	
44	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Janowiecka 36	
45	Damasławek	mleczarnia	mleczarnia	dobry	ok. 1918 r.	Janowiecka 29	
46	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Janowiecka 18	
47	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kcyńska 1	
48	Damasławek	budynek mieszkalny+ brama wjazdowa	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Kcyńska 7	
49	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Kcyńska 8	
50	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Kcyńska 10	
51	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Kcyńska 12	
52	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	1929 r.	Kcyńska 14	
53	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalno-	dobry	lata 20-te XX w.	Kcyńska 17	
54	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Kcyńska 18	
55	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kcyńska 23	
56	Damasławek	remiza strażacka	remiza strażacka	dobry	pocz. XX w.	Kcyńska 4	
57	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Kcyńska 25	
58	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	zaniedbany	lata 20-te XX w..	Kcyńska 32	
59	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Kcyńska 34	
60	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Kcyńska 36	
61	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Piotrkowicka 2	
62	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w..	Piotrkowicka 10	
63	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	zaniedbany	lata 20-te XX w.	Podgórna 1	
64	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Podgórna 2	

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
65	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek usługowo-	dobry	pocz. XX w.	Rynek 1a	
66	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Rynek 3	
67	Damasławek	szkoła	szkoła	dobry	ok. 1910 r.	Rynek 4	
68	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Rynek 5	
69	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Rynek 6	
70	Damasławek	budynek mieszkalny	Urząd Gminy	dobry	ok. 1915 r.	Rynek 8	
71	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Rynek 10	
72	Damasławek	młyn	młyn	dobry	lata 20-te XX w.	Wągrowiecka 7	
73	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Wągrowiecka 8	
74	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Wągrowiecka 9	
75	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Wągrowiecka 15	
76	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1929 r.	Wągrowiecka 16	
77	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Wągrowiecka 17	
78	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Wągrowiecka 18	
79	Damasławek	budynek mieszkalny+ brama wjazdowa	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Wągrowiecka 19	
80	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1932 r.	Wągrowiecka 25	
81	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Wągrowiecka 29	
82	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	nie istnieje	pocz. XX w.	Wągrowiecka 31	
83	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Żnińska 4	
84	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Żnińska 7	
85	Damasławek	cmentarz rzymsko-katolicki -czynny- zespół cmentarza	cmentarz	dobry	2 poł. XIX w.	Lipowa	
86	Gruntowice	szkoła	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	16	
87	Gruntowice	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1918 r.	2	
88	Gruntowice	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	10	
89	Gruntowice	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	13	
90	Gruntowice	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	1918 r.	19	

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBEENA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
91	Gruntowice	cmentarz ewangelicki	cmentarz ewangelicki	zaniedbany	2 poł. XIX w.		
92	Kołybki	dwór - założenie dworsko- parkowe	dwór	dobry	1882 r., rozbudowany ok. 1920	5	A-435 z 23.04.1983
93	Kołybki	park dworski krajobrazowy - założenie dworsko- parkowe	park dworski	dobry	1 poł. XIX w.		A-391 z 18.03.1981
94	Kołybki	obora - założenie folwarczne (pozostałości)	budynek gospodarczy	zaniedbany	k. XIX w.		
95	Kołybki	chlewnia - założenie folwarczne (pozostałości)	budynek gospodarczy	zły	pocz. XX w.		
96	Kołybki	brama i ogrodzenie - założenie folwarczne (pozostałości)	brama i ogrodzenie	zaniedbany	k. XIX w.		
97	Kołybki	kaplica	kaplica	dobry	2 poł. XIX w.		
98	Kopanina	kaplica grobowa rodziny Sobierajskich - założenie dworsko-parkowe (pozostałości)	kaplica grobowa	zaniedbany	lata 1830- 1845		A-375 z 23.06.1979
99	Kopanina	park dworski krajobrazowy - założenie dworsko-parkowe (pozostałości)	park	zaniedbany	1 poł. XIX w.		A-376 z 23.06.1979
100	Kopanina	budynek mieszkalny - zespół domu nr 1	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	1	
101	Kopanina	budynek gospodarczy - zespół domu nr 1	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	1	
102	Kopanina	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	7	
103	Kopanina	spichlerz	budynek gospodarczy	dobry	1908 r.	usytuowany przy głównej drodze we wsi	
104	Kozielsko	kościół parafialny p.w. św. Józefa - zespół kościoła parafialnego p.w. św. Józefa	kościół parafialny	dobry	1869 - 1874 r.		A-737 z 4.12.1992
105	Kozielsko	plebania - zespół kościoła parafialnego p.w. św. Józefa	plebania	dobry	k. XVIII w., 1937 r.		A-587 z 3.05.1969
106	Kozielsko	dom parafialny - zespół kościół parafialnego p.w. św. Józefa	dom parafialny	dobry	pocz. XX w.		
107	Kozielsko	brama i ogrodzenie - zespół kościół parafialnego p.w. św. Józefa	brama i ogrodzenie	dobry	ok. 1874 r.		
108	Kozielsko	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	1	
109	Kozielsko	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	3	
110	Kozielsko	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	13	
111	Kozielsko	cmentarz rzymsko-katolicki	cmentarz czynny	dobry	1869 r.	przy drodze do Stępuchowa	

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
112	Kozielsko	cmentarz rzymsko-katolicki	cmentarz zamknięty	dobry	1914 r.	przy drodze do Międzyzlesia	
113	Kozielsko	brama cmentarza rzymsko-katolickiego nieczynnego	brama	zaniedbany	2 poł. XIX w.	przy drodze do Międzyzlesia	
114	Kozielsko	cmentarz rzymsko-katolicki przykościelny - zespół kościoła parafialnego p.w. św. Józefa	cmentarz zamknięty	dobry	XV w.	przy kościele parafialnym p.w. św. Józefa	
115	Miąża	szkoła - budynek mieszkalny	budynek mieszkalny,	dobry	pocz. XX w.	1	
116	Międzyzlesia	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1910 r.	3	
117	Międzyzlesia	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1910 r.	4	
118	Międzyzlesia	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	5	
119	Międzyzlesia	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1910 r.	51	
120	Mokronosy	szkoła - zespół szkoły	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1910 r.	3	
121	Mokronosy	budynek gospodarczy - zespół szkoły	budynek mieszkalno-	dobry	ok. 1910 r.	3	
122	Mokronosy	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1910 r.	7	
123	Mokronosy	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny-	dobry	lata 20-te XX w.	26	
124	Mokronosy	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	40	
125	Niemczyn	kaplica dworska (ewangelicka) - zespół dworsko-parkowy (pozostałości)	kaplica dworska	bardzo zły	pocz. XX w.	w parku dworskim	759/Wlkp/ A z 12.12.2008
126	Niemczyn	dzwonnica - zespół dworsko-parkowy (pozostałości)	dzwonnica	zły	pocz. XX w.	w parku dworskim	
127	Niemczyn	park dworski krajobrazowy - zespół dworsko-parkowy (pozostałości)	park, boisko sportowe	zaniedbany	poł. XIX w.		759/Wlkp/ A z 12.12.2008
128	Niemczyn	kościół parafialny p.w. wniebowzięcia NMP - zespół kościoła parafialnego	kościół parafialny	dobry	4 ćw. XIX w.		759/Wlkp/ A z 21.02.1989 i z 31.08.2009
129	Niemczyn	brama - zespół kościoła parafialnego p.w. wniebowzięcia NMP	brama	dobry	2 poł. XIX w.		
130	Niemczyn	cmentarz przykościelny - zespół kościoła p.w. wniebowzięcia NMP	cmentarz zamknięty	dobry	XVII w., pocz. XX w.		759/Wlkp/ A z 21.02.1989 i z 31.08.2009

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
131	Niemczyn	dwór - obecnie szkoła	szkoła	dobry	XVIII w./XIX w., ok. 1917 r.	39	
132	Niemczyn	budynek mieszkalny - zespół domu nr 66	budynek mieszkalny (wcześniej poczta)	dobry	1881 r.	66	
133	Niemczyn	budynek mieszkalno-gospodarczy - zespół domu nr 66	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	66	
134	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	18	
135	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1940 r.	20	
136	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	22	
137	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	zaniedbany	ok. 1918 r.	25	
138	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	zaniedbany	lata 20-te XX w.	26	
139	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	32	
140	Niemczyn	brama i ogrodzenie domu nr 37	brama i ogrodzenie	zaniedbany	lata 20-te XX w.	37	
141	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	40	
142	Niemczyn	budynek gospodarczy przy domu nr 41	budynek gospodarczy	zaniedbany	ok. 1918 r.	41	
143	Niemczyn	kuźnia	budynek mieszkalno-	dobry	k. XIX w.	45	
144	Niemczyn	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	52	
145	Niemczyn	zajazd (obecnie budynek mieszkalny nr 43) - zespół zajazdu	budynek mieszkalny	zaniedbany	3 ćw. XIX w.	43	
146	Niemczyn	spichlerz - zespół zajazdu	budynek gospodarczy	zaniedbany	lata 30-te XX w.	43	
147	Niemczyn	brama i ogrodzenie - zespół zajazdu	brama i ogrodzenie	zaniedbany	lata 30-te XX w.	43	
148	Niemczyn	cmentarz rzymsko-katolicki	cmentarz czynny	bardzo dobry	1987	przy drodze do Stępuchowa, przy linii kolejowej Wągrowiec-Damasławek	
149	Niemczyn	cmentarz ewangelicki	cmentarz zamknięty	zaniedbany	2 poł. XIX w.	poza wsią, na południe, przy polnej drodze w kierunku linii kolejowej Wągrowiec-Damasławek	

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
150	Rakowo	szkoła-świątlica wiejska	świątlica wiejska,	zaniedbany	ok. 1910 r.	14	
151	Smuszewo	pałac - zespół pałacowo- parkowy (pozostałości)	pałac - zespół pałacowo- parkowy (pozostałości)	zły	1870-1880, 1928 r.		753/Wlkp/ A z 23.06.1979, z 12.03.1982 i z 19.06.2009
152	Smuszewo	park pałacowy krajobrazowy - zespół pałacowo-parkowy (pozostałości)	park	zaniedbany	2 poł. XIX w.		753/Wlkp/ A z 23.06.1979, z 12.03.1982 i z 19.06.2009
153	Smuszewo	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	32	
154	Starężyn	dwór - zespół dworsko- parkowy (pozostałości)	budynek mieszkalny	zaniedbany	ok. 1907 r.	11	
155	Starężyn	park dworski krajobrazowy - zespół dworsko-parkowy (pozostałości)	park	zaniedbany	2 poł. XIX w.		A-412 z 12.03.1982
156	Stępuchowo	pałac - zespół pałacowo- parkowy (pozostałości)	pałac	zaniedbany	1860-1870 r.		1091/A z 29.04.1970
157	Stępuchowo	park pałacowy- krajobrazowy - zespół pałacowo-parkowy (pozostałości)	park	zaniedbany	1 poł. XIX w., XIX/XX w.		A-392 z 28.03.1981
158	Stępuchowo	brama i ogrodzenie - zespół pałacowo-parkowy (pozostałości)	brama i ogrodzenie	zaniedbany	3 ćw. XIX w.		
159	Stępuchowo	stodoła - zespół folwarczny	budynek gospodarczy	dobry	k. XIX w.		
160	Stępuchowo	obora - zespół folwarczny	budynek gospodarczy	zaniedbany	2 poł. XIX w.		
161	Stępuchowo	gorzelnia - zespół folwarczny	budynek gospodarczy	zaniedbany	k. XIX w.		
162	Stępuchowo	czworak - zespół folwarczny	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	7	
163	Stępuchowo	czworak - zespół folwarczny	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	8	
164	Stępuchowo	czworak - zespół folwarczny	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	9	
165	Stępuchowo	czworak - zespół folwarczny	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	10	
166	Stępuchowo	czworak - zespół folwarczny (pozostałości)	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	11	

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBEĆNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
167	Stępushowo	dworzec kolejowy- zespół dworca kolejowego	dworzec kolejowy	zaniedbany	pocz. XX w.	poza wsią, w kierunku północnym, linia kolejowa Wągrowiec- Damasławek	
168	Stępushowo	budynek mieszkalny - zespół dworca kolejowego	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	28	
169	Stępushowo	budynek mieszkalny - zespół dworca kolejowego	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	29	
170	Turza	szkoła	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1910 r.	23	
171	Turza	remiza strażacka	remiza strażacka	dobry	pocz. XX w.		
172	Turza	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	3	
173	Turza	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	5	
174	Turza	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	27	
175	Turza	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1918 r.	28	
176	Turza	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1918 r.	35	
177	Turza	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	2 poł. XIX w.	66	
178	Dąbrowa	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	zaniedbany	1935 r.	12	
179	Dąbrowa	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	21	
180	Dąbrowa	budynek mieszkalny - czworak dworski	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	26	
181	Dąbrowa	budynek mieszkalny - czworak dworski	budynek mieszkalny	dobry	k. XIX w.	27	
182	Dąbrowa	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	48	
183	Dąbrowa	szkoła	budynek mieszkalny,	dobry	lata 20-te XX w.	54	
184	Dąbrowa	park dworski krajobrazowy - zespół dworsko-parkowy (pozostałości)	park	zaniedbany	2 poł. XIX w.		
185	Dąbrowa	brama do parku - zespół dworsko-parkowy (pozostałości)	brama do parku	zaniedbany	lata 20-te XX w.		
186	Dąbrowa	dworzec kolejowy - zespół dworca kolejowego	budynek mieszkalny	zaniedbany	pocz. XX w.		
187	Dąbrowa	budynek mieszkalny pracowników kolei - zespół dworca kolejowego	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	14	
188	Dąbrowa	cmentarz ewangelicki	cmentarz zamknięty	zaniedbany	pocz. XX w.		

LP.	MIJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
189	Strężynek	cmentarz katolicki choleryczny	cmentarz zamknięty	dobry	pocz. XX w.	64	
190	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Lipowa 5	
191	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	ok. 1915 r.	Lipowa 7	
192	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Kościelna 1	
193	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Kościelna 7	
194	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Keyńska 27	
195	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Keyńska 29	
196	Damasławek	budynek mieszkalny+ budynek gospodarczy + łącznik – zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny +	dobry	pocz. XX w.	Keyńska 31	
197	Damasławek	budynek mieszkalny+ budynek gospodarczy + łącznik – zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny +	dobry	pocz. XX w.	Keyńska 33	
198	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Keyńska 35	
199	Damasławek	budynek mieszkalny - zespół budynków mieszkalnych pracowników kolei	budynek mieszkalny	dobry	pocz. XX w.	Keyńska 37	
200	Damasławek	wieża ciśnień - zespół budynków kolejowych	wieża ciśnień	dobry	1907 r.	Keyńska	
201	Mokronosy	park dworski krajobrazowy	park	zaniedbany	2 poł. XIX w.		
202	Damasławek	stodoła - pozostałości zespołu folwarcznego	budynek gospodarczy	dobry	pocz. XX w.	Kościelna 3	
203	Damasławek	budynek gospodarczy - zespół domu nr 14	budynek gospodarczy	dobry	lata 20-te XX w.	Podgórna 14	
204	Damasławek	budynek gospodarczy - zespół domu nr 14	budynek gospodarczy	dobry	lata 20-te XX w.	Podgórna 14	
205	Damasławek	brama, furtka, ogrodzenie - zespół domu nr 14	brama, furtka	dobry	lata 20-te XX w.	Podgórna 14	
206	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Podgórna 10	
207	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	Podgórna 9	
208	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Podgórna 11	
209	Damasławek	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 20-te XX w.	Keyńska 30	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	OBIEKT FUNKCJA PIERWOTNA	OBECNA FUNKCJA	STAN ZACHOWANIA	DATOWANIE	ADRES	WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW
210	Dąbrowa	budynek mieszkalny	budynek mieszkalny	dobry	lata 30-te XX w.	5	
211	Niemczyn	oficyna dworska	budynek mieszkalny	dobry	1 poł. XX w.	44	
212	Wiśniewko	cmentarz ewangelicki	cmentarz zamknięty	zaniedbany	XIX w./XX w.	w centrum miejscowości, przy drodze do Wiśniewa	
213	Smuszewo	cmentarz ewangelicki	miejsce po cmentarzu -	nie istnieje	poł. XIX w.		

**Załącznik nr 2. Stanowiska archeologiczne ujęte w wojewódzkiej ewidencji zabytków z terenu Gminy
Damasławek do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków**

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	UWAGI (PONOWNE BADANIA ARCHEOLOG.)
1	Mokronosy	42-32	3	64	
2	Mokronosy	42-32	2	65	
3	Mokronosy	42-32	4	66	
4	Wiśniewko	42-32	1	68	
5	Wiśniewko	42-32	2	69	
6	Wiśniewko	42-32	3	70	
7	Wiśniewko	42-32	4	71	
8	Smuszewo	42-32	18	72	
9	Smuszewo	42-32	8	73	
10	Smuszewo	42-32	17	74	
11	Smuszewo	42-32	13	75	
12	Smuszewo	42-32	9	76	
13	Smuszewo	42-32	12	77	
14	Smuszewo	42-32	11	78	
15	Smuszewo	42-32	10	79	
16	Smuszewo	42-32	15	80	
17	Smuszewo	42-32	16	81	
18	Smuszewo	42-32	14	82	
19	Smuszewo	42-32	19	83	
20	Smuszewo	42-32	24	84	
21	Smuszewo	42-32	23	85	
22	Smuszewo	42-32	22	86	
23	Smuszewo	42-32	2	87	
24	Smuszewo	42-32	21	88	
25	Smuszewo	42-32	20	89	
26	Smuszewo	42-32	6	90	
27	Smuszewo	42-32	7	91	
28	Smuszewo	42-32	5	92	
29	Smuszewo	42-32	1	93	nr rej. 1294/A 29.11.1971 r.
30	Smuszewo	42-32	4	94	
31	Smuszewo	42-32	3	95	nr rej. 1293/A 29.11.1971 r.
32	Mokronosy	42-32	-	107	
33	Wiśniewko	42-32	-	110	
34	Wiśniewko	42-32	-	111	
35	Mokronosy	42-33	6	58	
36	Turza	42-33	21	59	
37	Turza	42-33	20	60	
38	Turza	42-33	22	61	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	UWAGI (PONOWNE BADANIA ARCHEOLOG.)
39	Piotrkowice	42-33	1	62	
40	Piotrkowice	42-33	2	63	
41	Piotrkowice	42-33	3	64	
42	Mokronosy	42-33	20	66	2010
43	Mokronosy	42-33	21	67	2010
44	Mokronosy	42-33	22	68	2010
45	Turza	42-33	30	69	2010
46	Piotrkowice	42-33	16	70	2010
47	Piotrkowice	42-33	17	71	2010
48	Wiśniewko	43-32	5	1	
49	Wiśniewko	43-32	6	2	
50	Wiśniewko	43-32	(A)	3	
51	Wiśniewko	43-32	5	4	
52	Wiśniewko	43-32	6	5	
53	Wiśniewko	43-32	7	6	
54	Wiśniewko	43-32	8	7	
55	Wiśniewko	43-32	9	8	
56	Wiśniewko	43-32	10	9	
57	Mokronosy	43-32	(A)	10	
58	Mokronosy	43-32	11	11	
59	Mokronosy	43-32	9	12	
60	Mokronosy	43-32	10	13	
61	Mokronosy	43-32	11	14	
62	Mokronosy	43-32	12	15	
63	Mokronosy	43-32	13	16	
64	Mokronosy	43-32	14	17	
65	Mokronosy	43-32	15	18	
66	Mokronosy	43-32	16	19	
67	Mokronosy	43-32	17	20	
68	Mokronosy	43-32	18	21	
69	Mokronosy	43-32	19	22	
70	Kopanina	43-32	(A)	23	
71	Kopanina	43-32	(A)	24	
72	Kopanina	43-32	1	25	
73	Kopanina	43-32	2	26	
74	Kopanina	43-32	3	27	
75	Kopanina	43-32	4	28	
76	Kopanina	43-32	5	29	
77	Kopanina	43-32	6	30	
78	Kopanina	43-32	7	31	
79	Kopanina	43-32	8	32	
80	Kopanina	43-32	9	33	
81	Kopanina	43-32	10	34	
82	Kopanina	43-32	11	35	
83	Kopanina	43-32	12	36	
84	Kopanina	43-32	13	37	
85	Kopanina	43-32	14	38	
86	Starężynek	43-32	(A)	39	
87	Kopanina	43-32	(A)	40	
88	Starężynek	43-32	(A)	41	
89	Starężynek	43-32	1	42	
90	Starężynek	43-32	2	43	
91	Starężynek	43-32	3	44	
92	Starężynek	43-32	4	45	
93	Starężynek	43-32	5	46	
94	Starężynek	43-32	6	47	
95	Starężynek	43-32	7	48	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	UWAGI (PONOWNE BADANIA ARCHEOLOG.)
96	Starężynek	43-32	8	49	
97	Starężynek	43-32	9	50	
98	Starężynek	43-32	10	51	
99	Starężynek	43-32	11	52	
100	Starężynek	43-32	12	53	
101	Starężynek	43-32	13	54	
102	Starężynek	43-32	14	55	
103	Starężynek	43-32	15	56	
104	Starężynek	43-32	16	57	
105	Starężynek	43-32	17	58	
106	Starężynek	43-32	18	59	
107	Starężynek	43-32	19	60	
108	Starężynek	43-32	20	61	
109	Starężynek	43-32	21	62	
110	Starężynek	43-32	22	63	
111	Starężynek	43-32	23	64	
112	Starężynek	43-32	24	65	
113	Starężynek	43-32	25	66	
114	Starężynek	43-32	26	67	
115	Damaśławek	43-32	13	68	
116	Damaśławek	43-32	14	69	
117	Międzylesie	43-32	5	70	
118	Międzylesie	43-32	6	71	
119	Międzylesie	43-32	7	72	
120	Międzylesie	43-32	8	73	
121	Międzylesie	43-32	9	74	
122	Kozielsko	43-32	1	75	
123	Kozielsko	43-32	2	76	
124	Kozielsko	43-32	3	77	
125	Kozielsko	43-32	4	78	
126	Kozielsko	43-32	5	79	
127	Kozielsko	43-32	6	80	
128	Kozielsko	43-32	7	81	
129	Kozielsko	43-32	8	82	
130	Niemczyn	43-32	(A)	83	
131	Niemczyn	43-32	1	84	
132	Niemczyn	43-32	2	85	
133	Niemczyn	43-32	3	86	
134	Niemczyn	43-32	4	87	
135	Niemczyn	43-32	5	88	
136	Niemczyn	43-32	6	89	
137	Niemczyn	43-32	7	90	
138	Niemczyn	43-32	8	91	
139	Niemczyn	43-32	9	92	
140	Niemczyn	43-32	10	93	
141	Niemczyn	43-32	11	94	
142	Niemczyn	43-32	12	95	
143	Niemczyn	43-32	13	96	
144	Niemczyn	43-32	14	97	
145	Niemczyn	43-32	15	98	
146	Niemczyn	43-32	16	99	
147	Niemczyn	43-32	17	100	
148	Niemczyn	43-32	18	101	
149	Niemczyn	43-32	19	102	
150	Niemczyn	43-32	20	103	
151	Niemczyn	43-32	21	104	
152	Niemczyn	43-32	22	105	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	UWAGI (PONOWNE BADANIA ARCHEOLOG.)
153	Niemczyn	43-32	23	106	
154	Niemczyn	43-32	24	107	
155	Niemczyn	43-32	25	108	
156	Niemczyn	43-32	26	109	
157	Niemczyn	43-32	27	110	
158	Niemczyn	43-32	28	111	
159	Niemczyn	43-32	29	112	
160	Niemczyn	43-32	30	113	
161	Kołybki (Rakowo)	43-32	1	114	
162	Kołybki (Rakowo)	43-32	2	115	
163	Kołybki (Rakowo)	43-32	3	116	
164	Kołybki (Rakowo)	43-32	4	117	
165	Kołybki (Rakowo)	43-32	5	118	
166	Kołybki (Rakowo)	43-32	6	119	
167	Kołybki	43-32	7	120	
168	Kołybki	43-32	8	121	
169	Kołybki	43-32	9	122	
170	Kołybki	43-32	10	123	
171	Kołybki	43-32	11	124	
172	Kołybki	43-32	12	125	
173	Kołybki	43-32	13	126	
174	Kołybki	43-32	14	127	
175	Kołybki	43-32	15	128	
176	Kołybki	43-32	16	129	
177	Kołybki	43-32	17	130	
178	Kołybki	43-32	18	131	
179	Kołybki	43-32	19	132	
180	Kołybki	43-32	20	133	
181	Kołybki	43-32	21	134	
182	Kołybki	43-32	(A)	135	
183	Kołybki	43-32	(A)	136	
184	Mokronosy	43-33	7	1	
185	Mokronosy	43-33	8	2	
186	Turza	43-33	1	3	
187	Turza	43-33	2	4	
188	Turza	43-33	3	5	
189	Turza	43-33	4	6	
190	Turza	43-33	5	7	
191	Turza	43-33	6	8	
192	Turza	43-33	7	9	
193	Turza	43-33	8	10	
194	Turza	43-33	9	11	
195	Turza	43-33	10	12	
196	Turza	43-33	11	13	
197	Turza	43-33	12	14	
198	Turza	43-33	13	15	
199	Turza	43-33	14	16	
200	Turza	43-33	15	17	
201	Turza	43-33	16	18	cz. 2014
202	Turza	43-33	17	19	cz. 2014
203	Turza	43-33	18	20	
204	Piotrkowice	43-33	4	21	
205	Piotrkowice	43-33	5	22	
206	Piotrkowice	43-33	6	23	
207	Piotrkowice	43-33	7	24	
208	Piotrkowice	43-33	8	25	
209	Piotrkowice	43-33	9	26	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	UWAGI (PONOWNE BADANIA ARCHEOLOG.)
210	Piotrkowice	43-33	10	27	
211	Turza	43-33	19	28	
212	Damasławek	43-33	29	29	
213	Damasławek	43-33	1	30	
214	Damasławek	43-33	2	31	
215	Damasławek	43-33	3	32	
216	Damasławek	43-33	4	33	
217	Damasławek	43-33	5	34	
218	Damasławek	43-33	6	35	cz. 2014
219	Damasławek	43-33	7	36	
220	Damasławek	43-33	8	37	
221	Damasławek	43-33	9	38	
222	Damasławek	43-33	10	39	
223	Damasławek	43-33	11	40	
224	Międzylesie	43-33	1	41	
225	Międzylesie	43-33	2	42	
226	Międzylesie	43-33	3	43	
227	Turza	43-33	26	44	2010
228	Turza	43-33	27	45	2010
229	Turza	43-33	28	46	2010
230	Turza	43-33	23	47	2010
231	Turza	43-33	24	48	2010
232	Turza	43-33	25	49	2010
233	Turza	43-33	29	50	2010
234	Piotrkowice	43-33	11	51	2010
235	Piotrkowice	43-33	12	52	2010
236	Piotrkowice	43-33	13	53	2010
237	Piotrkowice	43-33	14	54	2010
238	Piotrkowice	43-33	15	55	2010
239	Damasławek	43-33	13	56	2010
240	Damasławek	43-33	14	57	2010
241	Damasławek	43-33	15	58	2010
242	Damasławek	43-33	16	59	2010
243	Damasławek	43-33	17	60	2010
244	Damasławek	43-33	18	61	2010
245	Damasławek	43-33	19	62	2010
246	Damasławek	43-33	20	63	2010
247	Damasławek	43-33	21	64	2010
248	Damasławek	43-33	22	65	2010
249	Damasławek	43-33	23	66	2010
250	Damasławek	43-33	24	67	2010
251	Damasławek	43-33	25	68	2010
252	Damasławek	43-33	26	69	2010
253	Damasławek	43-33	27	70	2010
254	Damasławek	43-33	28	71	2010
255	Stępuchowo	44-32	(A)	17	
256	Stępuchowo	44-32	(A)	18	
257	Stępuchowo	44-32	(A)	19	
258	Stępuchowo	44-32	(A)	20	
259	Stępuchowo	44-32	(A)/1	21	
260	Stępuchowo	44-32	(A)/2	22	
261	Stępuchowo	44-32	(A)	23	
262	Stępuchowo	44-32	(A)	24	
263	Stępuchowo	44-32	3	25	
264	Stępuchowo	44-32	4	26	
265	Stępuchowo	44-32	5	27	
266	Stępuchowo	44-32	6	28	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	UWAGI (PONOWNE BADANIA ARCHEOLOG.)
267	Stępuchowo	44-32	7	29	
268	Stępuchowo	44-32	8	30	
	Stępuchowo	44-32	9	31	
270	Stępuchowo	44-32	10	33	
271	Stępuchowo	44-32	11	34	
272	Stępuchowo	44-32	12	35	
273	Stępuchowo	44-32	13	36	
274	Stępuchowo	44-32	14	37	
275	Stępuchowo	44-32	15	38	
276	Stępuchowo	44-32	16	39	
277	Stępuchowo	44-32	17	40	
278	Stępuchowo	44-32	18	41	
279	Stępuchowo	44-32	28	42	
280	Stępuchowo	44-32	19	43	
281	Stępuchowo	44-32	20	44	
282	Stępuchowo	44-32	21	45	
283	Stępuchowo	44-32	22	46	
284	Stępuchowo	44-32	23	47	
285	Stępuchowo	44-32	24	48	
286	Stępuchowo	44-32	25	49	
287	Kozielsko	44-32	(A)	50	
288	Kozielsko	44-32	9	51	
289	Kozielsko	44-32	10	52	
290	Kozielsko	44-32	11	53	
291	Kozielsko	44-32	12	54	
292	Kozielsko	44-32	13	55	
293	Kozielsko	44-32	14	56	
294	Kozielsko	44-32	15	57	
295	Kozielsko	44-32	16	58	
296	Kozielsko	44-32	17	59	
297	Kozielsko	44-32	18	60	
298	Modrzewie	44-32	(A)	61	
299	Modrzewie	44-32	1	62	
300	Międzylesie	44-32	26	63	
301	Międzylesie	44-32	10	64	
302	Międzylesie	44-32	11	65	
303	Międzylesie	44-32	12	66	
304	Międzylesie	44-32	13	67	
305	Międzylesie	44-32	14	68	
306	Międzylesie	44-32	15	69	
307	Międzylesie	44-32	16	70	
308	Międzylesie	44-32	17	71	
309	Międzylesie	44-32	18	72	
310	Międzylesie	44-32	19	73	
311	Międzylesie	44-32	20	74	
312	Międzylesie	44-32	21	75	
313	Międzylesie	44-32	22	76	
314	Międzylesie	44-32	23	77	
315	Międzylesie	44-32	24	78	
316	Gruntowice	44-32	1	79	
317	Gruntowice	44-32	2	80	
318	Gruntowice	44-32	3	81	
319	Gruntowice	44-32	4	82	
320	Gruntowice	44-32	5	83	
321	Gruntowice	44-32	6	84	
322	Gruntowice	44-32	7	85	
323	Gruntowice	44-32	8	86	

LP.	MIEJSCOWOŚĆ	AZP	NR STANOWISKA W MIEJSCOWOŚCI	NR STANOWISKA NA OBSZARZE	UWAGI (PONOWNE BADANIA ARCHEOLOG.)
324	Gruntowice	44-32	9	87	
325	Gruntowice	44-32	10	88	
326	Gruntowice	44-32	11	89	
327	Gruntowice	44-32	12	90	
328	Gruntowice	44-32	13	91	
329	Stępuchowo	44-32	26	92	
330	Stępuchowo	44-32	27	93	
331	Międzylesie	44-32	25	94	
332	Stępuchowo	44-32	(A)	95	
333	Kozielsko	44-32	19	139	2008
334	Dąbrowa	44-33	31	1	
335	Dąbrowa	44-33	32	2	
336	Dąbrowa	44-33	33	3	
337	Dąbrowa	44-33	1	4	
338	Dąbrowa	44-33	2	5	
339	Dąbrowa	44-33	3	6	
340	Damasławek	44-33	12	7	
341	Dąbrowa	44-33	4	8	
342	Dąbrowa	44-33	5	9	
343	Dąbrowa	44-33	6	10	
344	Dąbrowa	44-33	7	11	
345	Dąbrowa	44-33	8	12	
346	Dąbrowa	44-33	9	13	
347	Dąbrowa	44-33	10	14	
348	Dąbrowa	44-33	11	15	
349	Dąbrowa	44-33	12	16	
350	Dąbrowa	44-33	13	17	
351	Międzylesie	44-33	27	18	
352	Międzylesie	44-33	4	19	
353	Międzylesie	44-33	28	20	2010
354	Międzylesie	44-33	29	21	2010
355	Międzylesie	44-33	30	22	2010
356	Międzylesie	44-33	31	23	2010
357	Międzylesie	44-33	32	24	2010
358	Międzylesie	44-33	33	25	2010
359	Dąbrowa	44-33	14	26	2010
360	Dąbrowa	44-33	15	27	2010
361	Dąbrowa	44-33	16	28	2010
362	Dąbrowa	44-33	17	29	2010
363	Dąbrowa	44-33	18	30	2010
364	Dąbrowa	44-33	19	31	2010
365	Dąbrowa	44-33	20	32	2010
366	Dąbrowa	44-33	21	33	2010
367	Dąbrowa	44-33	22	34	2010
368	Dąbrowa	44-33	23	35	2010
369	Dąbrowa	44-33	24	36	2010
370	Dąbrowa	44-33	25	37	2010
371	Dąbrowa	44-33	26	38	2010
372	Dąbrowa	44-33	27	39	2010
373	Dąbrowa	44-33	28	40	2010
374	Dąbrowa	44-33	29	41	2010
375	Dąbrowa	44-33	30	42	2010